

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ

- **1978'DE TÜRKİYE EKONOMİSİ**

Büyüme/Üretimde Gelişmeler/Dış Ekonomik İlişkiler/Ücretler ve Fiyatlar/Emisyon ve Para Arzı/Devlet İşletmeleri/Devlet Borçları/Dördüncü Plan ve 1979/Petrol Sorunu ve OPEC Zammı/

- **PROGRAM VE PROJE KREDİLERİ**

- **«İHRACATA YÖNELİK EKONOMİ»
TARTIŞMALARI ÜZERİNE**

**AYLIK
BÜLTEN** **55** **OCAK
1979**

— AÇIKLAMA —

Son altı ay içinde kağıt, matbaa v.b. mal ve hizmetlere yapılan önemli boyutlardaki zamlar nedeniyle, **TİB Aylık Bülteni**'nin fiyatını 10.— TL. olarak saptamış bulunuyoruz. Buna göre yıllık abone tutarı 100.— TL., yurtdışı abone tutarı ise 200.— TL. olacaktır. Bu durumu okurlarımızın anlayışla karşılayacaklarını bekliyoruz.

TİB
Yönetim Kurulu

TİB Adına Sahibi : *Cumhur AYTULUN*

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü : *Fehim EVSEN*

Yönetim Yeri : *Karanfil Sok. 14/10. Kızılay - ANKARA*

Basıldığı Yer : *Çağdaş Basımevi - ANKARA*

A B O N E : *Bir yıllık abone tutarı olan 100.— TL. Posta pulu olarak gönderilebilir veya Aybars ÇAĞLAYAN adına 111406 numaralı posta çeki hesabına yatırabilir.*

Yurtdışı abone ücreti 200.— TL. dir.

Bültendeki yazılar kaynak gösterilerek ve içeriği değiştirilmemek şartıyla yayımlanabilir. İlgili sayılardan gönderilmesi rica olunur.

1978'DE TÜRKİYE EKONOMİSİ

GİRİŞ :

Türkiye toplumu 1960'lardan bu yana, artan bir ivmeyle hızlanan bağımlı kapitalistleşme sürecinin yarattığı yapısal sorunlarda kaynağını bulan, bir toplumsal bunalımı yaşamaktadır.

Türkiye, 1978 yılına, tarihinin hiç bir evresinde olmadığı boyutta, derin bir politik-toplumsal hareketlilik yaşadığı bir konjunktürde, «düzeni restore etmek» misyonuyla işbaşına gelen CHP hükümetiyle başladı. 1978 yılı başında Türkiye ekonomisinin görünümü şöyledir; 4 milyar doları aşan dış ticaret açığı; 11 milyar dolara ulaşan dış borç; 2,5 milyar dolarlık bekleyen transferler; tükenmiş döviz rezervleri; % 36'ya ulaşan enflasyon; 35 milyar liralık bütçe açığı; 30 milyar liraya yakın bekleyen ödemeler; atıl kapasiteler ve üretimde büyük düşmeler....

Diğer taraftan, geniş ezilen sınıfların sahip oldukları devrimci potansiyeli fiili olarak dışa çıkarabilmek için, yaşamakta oldukları sorunların nedenlerini onlara, doğrudan eylem, ilişki ve etki alanında kavratmaya ve böylece, sorunları yaratan nedeni ortadan kaldırmanın bizzat kendi eylemlerine bağlı olduğunun bilincine ulaştırmaya yönelik devrimci mücadele, ileri boyutlara varmıştır. Toplumdaki saflaşma, hareketlilik, devlet toplum bağlarının zayıflaması sonucunu da getirmiştir. İşte 1978 yılı başında sistemi onarmak misyonunda olan hükümetin önünde ekonomik «enkaz»ı onarmak, kitlelerin varolan eylemlilik düzeyini düşürmek; kabaran suları düzen içi kanallarla etkisiz hale getirmek gibi bir görev vardı.

Ancak; 1978'de devralınan «enkaz» onarılamadı. Çünkü Sözkonusu «enkaz»ı ortaya çıkaran nedenler, konjunktüre bağlı-tarihi-nedenler değil, Türkiye'nin emperyalizme bağımlı bir ülke olmasında kaynağını bulan, yapısal nedenlerdir. 1978, bu bağımlılık ilişkilerinin daha da pekiştiği ve aynı oranda yapısal darboğazların daha da daraldığı bir yıl oldu. Emperyalizme bağımlılığın vardığı kerte, artık, Türkiye'yi emperyalizme her tür ekonomik ve politik tavizi vermeye açık bir ülke durumuna sokmuştur.

Bugün, emekçi halkların egemen sınıflarca sömürülmesi temeli üzerinde yükselen bu sisteme işlerlik kazandırmak, zulüm kertesine varan baskıcı bir yönetim biçimini egemen sınıflar açısından kaçınılmaz kılmaktadır.

«Umut» rezervlerinin tükenmesiyle birlikte kitlelerin yeni arayışlar içine girmeleri, politik hareketlilik düzeyinin giderek yükselmesi; baskı-taviz bileşiminde, ağırlıkta olan baskı dozunun daha da arttığı bir yönetim biçimini gündeme getirmektedir.

Yaşanılan bunalımın, bazı ekonomik göstergelerle vardığı boyutları ortaya koymak, önümüzdeki dönemde olması muhtemel gelişmeler hakkında da bazı ipuçları verebilecektir.

BÜYÜME

1978, kendisini döviz, enerji darboğazı, altyapı, para - sermaye yetersizliği vb. biçimlerde gösteren yapısal darboğazların alabildiğine yoğunlaştığı bir yıl oldu. Kalkınma hızı ile ilgili göstergelerden, fiyat en-

dekslerine; para arzından ödemeler dengesine ilişkin verilere kadar olan tüm göstergelerle yapacağımız analiz, bu bunalımın boyutlarını ortaya koyabilecektir.

● 1978 yılının 11 aylık verilerine dayanarak yılın tümü için ya-

pılan tahmine göre, Gayri safi Milli Hasıla (GSMH) Sabit fiyatlarla % 3 oranında artmıştır. Bu oranın 1976'da % 7,7 ve 1977'de %4 olduğu anımsanırsa ulusal gelir artış hızındaki yıllar itibarıyla düşüşün 1978'de de kendisini sürdürdüğü ortaya çıkar.

ÇİZELGE — 1

SEKTÖRLERİN GELİŞME HIZLARI (Sabit Faktör Fiyatlarıyla)

Sektörler	1976	1977	1978 (\bar{x})
Tarım	7,6	-0,5	5,1
Sanayi	10,3	10,8	4,8
Hizmetler	8,6	5,9	4,6
GSYİH	8,7	5,4	4,7
GSMH	7,7	4,0	3,0

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü (\bar{x}) Kasım tahmini

● Bir diğer göstergeyle, kişi başına düşen gelirdeki artış hızının 1978 yılında, önceki yıllara oranla, daha da düştüğünü görebilmekteyiz. 1975,de % 5,3; 1976'da % 5; 1977'de % 1,4 artış gösteren kişi başına GSMH, geçtiğimiz yıl ancak % 0,4 oranında artarak cari fiyatlarla 27.698 lira olabilmıştır.

Ulusal gelir ile ilgili göstergelerin de ortaya koyduğu gibi, geçmiş yıllardan beri süren gelir artış hızındaki düşme 1978'de de sözkonusu olmuştur. Bu, doğanın, toplumsal ilişkiler içinde daha az dönüştürülebilmesi, yeniden üretilen toplam üründeki artış hızının düşmesi anlamına gelir. Bu düşüşteki en büyük etken, emperyalizmin kendi hedeflerini gerçekleştirebilmek için, Türkiye'deki gelişme potansiyelini IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlarca denetimine alması ve sınırlamasıdır.

ÜRETİMDE GELİŞMELER .

● Ulusal gelirin kesimler düzeyindeki bölünüşüne bakıldığında 1977 yılından pek bir farklılık olmadığı ortaya çıkmaktadır. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) içinde sanayi kesiminin payı 1977'de % 23,7 idi, 1978'de aynı oranda gerçekleşmiştir. Tarım kesiminin yapısında % 23,2 ile 1978 de aynı kalmıştır. Bu oran 1976 da % 24,6 idi. Hizmetler kesimi ise sürekli ve hızlı bir büyümeyle 1978'da % 52,8 olan payını 1977 ve 1978'de % 53,1 oranına çıkarmıştır.

● Sanayi kesiminin ulusal gelir içindeki % 23,7 lik genişliğine karşın bu sektör içindeki en önemli yeri kaplayan imalat sanayii 1978'de derinleşen bunalımdan en fazla etkilenen alt kesim olmuştur.

ÇİZELGE — 2

1978'DE SANAYİ ÜRETİMİNİN ALT-KESİMLERİNDEKİ GELİŞMELER

Program	Gerçekleşen		Toplam Sanayi Üretimi %
	Artış Hedefi %	Üretim Artışı %	
Sanayi Üretimi	8,8	2,7	100,0
— Madencilik	16,5	3,3	3,9
— İmalat Sanayi	8,5	2,6	93,8
— Enerji	9,8	7,8	2,3

Kaynak : DPT, 1979 Programı

Görüldüğü gibi hedeflerin çok altında bir gerçekleşme söz konusudur. Buna temel neden olarak da, hammadde ve yarımamul madde dışalımının döviz darboğazı nedeniyle yapılamaması, enerji sorunu, aksayan yatırımların ve atıl kapasitelerin ortaya çıkardığı olumsuzlukları gösterebiliriz.

● Diğer taraftan, oldukça düşük bir düzeyde gerçekleşen imalat sanayi üretimi de kendi içinde tüketim malları sanayi üretiminin payını % 4,1'lik bir artışla % 48'e çıkarmıştır. Aramaları sanayiinin ise, 1977'de % 38,5 olan payı, % 4,6'lık bir artışla % 39,3'e yükselmiştir. «Yatırım malları» üretiminin ise % 8,3'lük bir azalma sonucu, 1977'de % 14,2 olan payı 1978'de % 12,7'ye düşmüştür. Ancak bilinmektedir ki Türkiye'deki tüketim - ara malları - yatırım malları kategorileri de bilimsel bir temelden yoksundur. Birçok dayanıklı tüketim malı da ara-

malı ve yatırım malları kesiminde sayılabilmektedir. Bu sonuç, geçtiğimiz yılda montaj - ambalaj özelliği ağır basan tüketim sanayi üretiminin bile ancak belli ölçüde gerçekleşebildiğini ortaya koymaktadır.

DİŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

● Dış ekonomik ilişkilere baktığımızda ise ilk elde «olumlu» gibi görünen bir tabloyla karşılaşmaktadırlar. Ancak bu «görünen»in arkasına sarkıtığımızda ise bunun aldatıcı bir görüntü olduğu ortaya çıkmaktadır. Dış ticarete Ocak-Ekim dönemi itibarıyla ithalatın % 27 oranında gerilediği (1,3 milyar dolar) buna karşılık aynı dönemde dışsattımın % 24 oranında (321 milyon dolar) arttığı görülmektedir. Bu gelişmeler sonucu dış ticaret açığı on yıllık dönemde 3,5 milyar dolardan 1,9 milyar dolara inmiş, yani 1,6 milyar dolar «gerilemiştir.»

ÇİZELGE — 3

1978'DE DİŞ TİCARET (OCAK - EKİM - BİN\$)

	1977		1978	
	1977	1978	Fark	%
Dışalım	4.869.115	3.570.521	-1.298.694	-26,7
Dışsattım	1.328.877	1.648.175	321.298	24,2
AÇIK	-3.542.238	-1.922.346	-1.619.892	

Kaynak : Ticaret Bakanlığı

Yukarıdaki çizelge, gerçekten de dışsattımın arttığını dışalımın ise azaldığını göstermektedir. Ancak çizelgeye daha dikkatle bakıldığında, dış ticaret açığındaki azalmanın dışsattım artışından değil dışalımdaki önemli azalmadan kaynaklandığı görülmektedir. Dışsattımdaki artış oranının düşük düzeyde kalması, Türkiye'deki ekonomik yapıda aranmalıdır. Dışsattım malları bileşiminin ağırlıkla tarım ürünlerinden oluştuğu ve bu ürünlere olan talep esnekliğinin sınırlı olduğu bilinmektedir. Bazı dayanıklı tüketim malları dışsattımı ise toplam dışsattım içinde oldukça düşük bir paya sahiptir.

Dışalımın önemli ölçüde azalması ise döviz darboğazının 1978'de kendisini bütün şiddetiyle duyurmasından ileri gelmektedir. Kredili dışalım yönteminin sınırlandırılmasına karşın döviz darboğazı nedeniyle dışalım transferlerinin yapılamaması, dışalım talebinde bir düşme belirtisi olmadığı halde dışalımın zorunlu olarak azalması sonucunu doğurmuştur.

● Dışsattımdaki % 24'lük artışın nedenleri araştırıldığında ise temeldeki etkenin Mart ayında yapılan devalüasyon olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu artışın OECD ülkelerine yapılan dışsattımın payı % 15,4 olurken asıl alıcıların «sosyalist» ülkeler olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu ülkelerin payları % 54,6 oranındadır.

● Dışalımdaki düşmenin temel nedeninin döviz darboğazı olduğundan söz etmiştik. Daha doğrusu dışalımdaki düşme, Türkiye'nin dışalma dayalı olan gelişmesinin azalmasının sonucunda değil hükümetin iradi düzenlemelerinin, kısıtlamalarının bir sonucudur. Daha 1978 başlarında dışalım kısıtlama aracı olarak Tahsisli İthalat Malları Listesi (Dışalım Kotası) 1978 yılı için ol-

dukça sınırlı tutulmuştur. Bu yöntemle yapılacak dışalım 1977'de 1.800 milyon dolar olarak belirlenirken 1978 yılında kota toplamı yaklaşık % 30 oranında azaltılarak 1.100 milyon dolar olarak daraltılmıştır. Aynı biçimde, 1977'de 5.800 milyon dolar olarak programlanan dışalım 1978 yıllık programında 5.000 milyon dolar olarak saptanmıştır.

1978 yıllık programında dışalım politikası «yatırım ve tüketim malları dışalımının azaltılması, hammadde ve ara malları dışalımının aynı düzeyde tutulması» biçiminde saptanmış ve sonuç olarak 1978 Ocak — Ekim döneminde 1977'ye göre yatırım malları dışalımını % 37 tüketim malları dışalımını % 39 azaltılırken, hammadde ve aramalı dışalımını % 18,5 oranında düşmüştür. Dışalımdaki bu politika, yatırım düzeyini de etkilemiş ve yatırım malları üretimi % 8,3 lük bir azalmayla 1977'de % 14,2 olan payını % 12,7 ye düşürmüştür. Görüldüğü gibi, 1978 yılı başında saptanan dışalım politikası, kıtlaşan döviz kaynaklarını yeni veya inşa halindeki yatırımlara harcamaya değil, mevcut üretim kapasitesini hiç olmazsa çalışır tutmaya yöneliktir. Buna rağmen sonuç, yapımı duran ve sürdürülemeyen yatırımların yanısıra, mevcutların atıl kapasiteyle çalışması ve bunun sonucu olarak yükselen maliyetler ve ileri boyutlara ulaşan işsizlik biçiminde kendisini göstermiştir.

Nitekim aşağıdaki çizelgelerde de görüldüğü gibi, 1977'ye oranla üretimde büyük ölçüde azalmalar olmuştur. Hammadde yokluğu nedeniyle başvurulana işten atmalar ise daha yılın ilk yarısında büyük boyutlara ulaşmıştır. Sendikasıız işçilerle birlikte Mayıs ayı sonunda işten atılanların sayısı 20 bin civarındadır.

ÜRETİMDE DÜŞÜŞ ORANI

	Düşüş Oranı	
	1978/77 (İlk 9 ay)	
Kağıt	12,5	
P. İpliği	9,3	
PVC	7,4	
Poliyeten	22,4	
Karbon siyahı	25,5	
Kaprolaktam	19,6	
Sülfirik asit	4,5	
Bakır (bilister)	13,5	
Kok	6,1	
Şeker	18,6	
Suni Gübre	6,8	
Petrol ürünleri	8,1	
Motorin	18,0	

Kaynak : İş Bankası Ekonomik
Bülteni 1978

1978'in İLK ALTI AYINDA
İŞTEN ÇIKARTMALAR

	İşyeri sayısı		İşçi sayısı	
	1978/77 (İlk 9 ay)		1978/77 (İlk 9 ay)	
Madeni Eşya	91	6200		
Lastik Kauçuk	31	2500		
Dokuma	20	1500		
Petrol-Kimya	5	85		
Yapı ve İnşaat	10	2000		
Çimento-toprak	5	250		
Basın yayını	2	312		
Ağaç	4	440		
Yeraltı madenleri	1	72		
Şeker Sanayii	1	600		
Ticaret, büro, eğitim iş	1	45		
Cam	1	20		
Deri sanayii	1	142		
Sağlık	1	200		
Gıda	6	189		
Genel-İş	9	379		
TOPLAM		14914		

Kaynak : Çalışma Bakanlığı

● Önceden sözünü ettiğimiz, dış ticaret dengesine verilmeye çalışılan «olumluluk» havası mümkün olduğu kadar dış ödemeler bilançosunun diğer kesimlerine de yansıtılmaya çalışılmaktadır. Çizelgeden de izlenebileceği gibi geçen yıla oranla dış ödemeler bilançosunda ilk bakışta önemli bir «düzeltme» görülmektedir.

1977'de 3.385 milyon dolar açıkla kapanan cari işlemler açığının 1978 sonunda 1.300 milyon dolara inmesi beklenmektedir. Bu iniş ise dış borç faiz ödemelerini erteleme; dış seyahatleri kısıtlama sonucu turizm gelirlerinde artış ve dış seyahat giderlerinde azalış kâr transferlerinin azalması yollarıyla elde edilmeğe çalışılmaktadır.

ÇİZELGE — 6

1977 - 1978 DIŞ ÖDEMELER DENGESİ (Milyon Dolar)

	1977	1978 (9 aylık)
1. Dış Ticaret Dengesi	- 4.043	- 1.718
— Dış alım	- 5.796	- 3.158
— Dış satım	1.753	1.435
2. Görünmeyen işlemler	658	626
3. Sermaye hareketleri	457	783
4. AÇIK	- 2.928	- 309

Ne var ki bu «zorlama olumluluk» görüntüsü çok kısa süren bir hülya olabilir, ancak, Çünkü ertelenen borç faizleri, yapılmayan kâr transferleri sadece ileriye «ertelenmiş» sorunlardır. Bu sorunlar kendilerini önümüzdeki yıllarda daha büyük boyutlarda hissettireceklerdir. Yine sözü edilmesi gereken bir noktada da işçi dövizlerindeki azalışla ilgilidir. 1978 Ocak-Ağustos döneminde geçen yılın aynı dönemine göre % 19.5 luk bir işçi döviz azalışı olmuştur.

Aynı şekilde, sermaye hareketlerinde dış borç ana para ödemeleri 1977'de 214 milyon dolar iken 1978'de 440 milyon dolar'a çıkmıştır. Ancak, dış borç ertelemeleri, yabancı sermaye girişindeki artışlar, proje ve program kredilerindeki gelişmeler, sermaye hareketlerinde «görünürde bir olumluluk» yaratmıştır. Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, ödemeler dengesindeki geçen yıla oranla görece düzelme,» sadece bir mistifikasyon olabilir «Olumluluk» görüntüsü, üretimdeki düşmeler, işsizlik, ertelenen borçlar ve diğer sorunlar pahasına yaratılmak istenmektedir .

● Dış ekonomik ilişkilerle ilgili olarak sözü edilmesi gereken bir nokta da dış ticaret hadleriyle ilgilidir. Dışalımla sağlanan hammadde, yarı-mamul madde, makina, teçhizat fiyatlarındaki artış, dışsattım, ürünlerinin fiyatından daha hızlı olmuş, böylece dış ticaret hadleri geçmiş yıllardaki olumsuz gelişimini 1978 de sürdürmüştür. 1978 yılının altıncı ay değerleri, dışsattım da durağan kaldığı halde, dışalım fiyatları % 17,7 oranında yükselme göstermiş; dış ticaret hadleri 1978 = 100 bazına göre 1977 yılında 83,1

iken 1978 yılında 70,6 ya; 1973 = 100 bazına göre 80,8 den 68,8'e gerilemiştir. Dış ticaret hadlerindeki bu olumsuz gelişim eşitsiz değişim yoluyla emekçi sınıf ve tabakaların yarattıkları değerlerin emperyalist metropollere aktarılan kısmının daha da büyümesi anlamına gelmektedir.

ÜCRETLER VE FİYATLAR

● 1978'de fiyat artışlarının ücret ve maaşlardaki artıştan daha hızlı tırmanması emekçi sınıf ve tabakaların yaşam koşullarını daha da zorlaştırmıştır. Fiyat artışlarına ilişkin bilgi edinebilmenin tek kaynağı resmi fiyat endeksleridir. Ancak bu endekslerin de nesnel gerçekliği kucaklayabilecek yapıda olmadıkları, tersine fiyat artışlarını düşük gösterici bir yapıda oldukları bilinmektedir. Örneğin bir ailenin bütçesinin % 40,ını oluşturan konut kiralari, sözkonusu endekslerde dikkate alınmamakta; değişen tüketim kalıplarının bir sonucu olarak tüketicilerin kullanım alanı içine giren birçok «zorunlu» mal grupları, endeks içinde yer almamaktadır. Bu nedenlerle, fiyat artışlarıyla ilgili verilerin gerçek artışları tam anlamıyla yansıtmadığı, bunların çok altında kaldığı gözönüne alınarak, yapılan değerlendirmeler ikinci bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

Bu ikinci değerlendirmeyi okuyucuya bırakarak resmi verilerin ortaya koyduğu fiyat artışlarına baktığımızda Ekim ayı itibariyle 10 aylık fiyat artışının % 46,8 ve yıllık fiyat artışının ise % 63,4 oranında olduğunu görmekteyiz.

ÇİZELGE — 7

1978'DE FİYAT ARTIŞLARI
İstanbul Geçinme Endeksi
1963 = 100

Aylar	1977	1978	Yıllık Artış %
Aralık	(464.2)	(681.3)	—
Ocak	467.3	708.5	51.6
Şubat	474.6	746.2	57.2
Mart	486.5	760.1	56.2
Nisan	492.3	782.8	59.0
Mayıs	500.3	823.3	64.6
Haziran	503.6	857.1	70.2
Temmuz	521.8	889.6	70.5
Ağustos	531.9	913.1	71.7
Eylül	570.8	954.1	67.2
Ekim	612.0	1000.2	63.4
Artış (%)	31.8	46.8	

Kaynak : Ticaret Bakanlığı, Konjonktür ve Yayın Md.

Fiyatlardaki bu ileri boyutdaki artışlara karşılık ücret ve maaşlardaki artışlar daha geri düzeyde kal-

mış ve sonuç olarak işçiler ve dar gelirli memurlar daha güç koşullar içinde yaşamaya zorlanmışlardır.

ÇİZELGE — 8

NOMİNAL VE GERÇEK ÜCRETLER (1978)

Aylar	Nominal Ücretler	Fiyatlar (x)	Gerçek Ücretler
Aralık (1977)	165.46	100.0	165.46
Ocak	180.50	104.0	173.56
Şubat	172.73	109.5	157.74
Mart	180.64	111.6	161.86
Nisan	186.15	114.9	162.01
Mayıs	161.35	120.8	150.12
Haziran	183.23	125.8	145.65
Temmuz	193.48	130.6	148.15
Artış (%)	16.9	30.6	-10.5

(x) İstanbul Geçinme Endeksi Aralık 1977=100 olarak düzenlenmiştir.

Kaynak : Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor, 1978 S. 135

Görüldüğü gibi, Temmuz ayını da içeren bir analiz ücretlerin % 17 oranında, fiyatların ise % 30,6 oranında arttığını ortaya koymaktadır.

● Memurlar ise 1978'in Temmuzuna kadar olan dönemde memur maaşlarındaki katsayının 12'den 14'e çıkarılmasıyla % 17,1 lik bir artış sağlamışlar, daha sonra Kasım 1978'de gösterge tablosundaki değişiklikler % 10-15 civarında bir maaş artışı sağlamıştır. Oysa daha Temmuz ayında % 30,6 oranında olan «resmi» fiyat artışlarının yıl sonunda % 50'ye çıkmış olduğu varsayılırsa, maaş artışlarının pek anlamının kalmadığı ortaya çıkar (1)

● 1978 yılı fiyat hareketlerinde gözlenen bir diğer gelişme de iç ticaret hadlerindeki değişmeye ilishkindir. Toptan eşya fiyatlar endeksini oluşturan iki alt gruptan Gıda Maddeleri ve Yemler Grubu Endeksinde, yılın ilk on ayında % 30,7 oranında artış görülürken Sanayi Hammaddeleri ve Yarımamulleri

Endeksi % 60,1 oranında artmıştır. Bu gelişmeye uyarlı olarak aylık iç ticaret hadleri sürekli olarak sanayi malları lehine değişmiştir. Mayıs ayından itibaren bu değişme belirginlik kazanmış, iç ticaret hadleri sanayi mamulleri lehine denge düzeyinin üzerine çıkmıştır. Bu gelişmenin, tarımsal ürünlerin destekleme fiyatlarındaki artışın geçen yıla oranla daha yüksek olduğu bir dönemde gözlemlenmesi ilginçtir.

Tarımsal ürünlerin büyük bir bölümünü içeren destekleme fiyatlarında % 15-30 gibi geçmiş yıla göre yüksek oranlarda artış görülmesine karşın, sanayi hammaddeleri ve yarı-mamullerinde gerçekleşen çok yüksek fiyat artışları, destekleme fiyatlarındaki artışın etkisini törpülemiş, daha da ötesi, iç ticaret hadlerinin bu grup lehine değişmesine yol açmıştır.

ÇİZELGE — 9

DESTEKLEME FİYATLARIDAKİ YILLIK DEĞİŞMELER (%)

Ürünün adı	1974/73	1975/74	1976/75	1977/76	1978/77
Fındık	43,6	3,7	3,6	3,8	30,3
Pamuk	41,3	2,2	26,0	6,7	27,9
Ç. K. Üzüm	50,4	0	5,0	4,3	45,8
Ş. Pancarı	33,3	25,0	16,0	8,6	27,0
Çay	39,0	20,0	13,3	17,6	20,0
K. İncir	25,0	20,0	16,7	14,3	31,3
Buğday	78,3	13,6	7,4	7,3	13,6
Arpa	73,9	2,6	10,2	5,8	42,1

Kaynak : Maliye Bakanlığı 1978 yıllık Ekonomik Rapor

İç ticaret hadlerinin sanayi lehine gelişimi tekeli sermayeye ikili bir yarar sağlamaktadır. Bunlardan birincisi, tarımsal ve hayvansal ürünleri girdi olarak kullanan tekeli sanayi işletmeleri, ucuza temin ettikleri girdiler yoluyla maliyetleri düşürüp kâr marjlarını artırmaktadırlar. Son imalat sanayi

anketine göre toplam işletmelerin % 49'u bu tür girdiler kullanmaktadırlar. İkinci olarak ise, taban fiyatlarındaki bu gelişmeler özellikle tütün, fındık, pamuk, çekirdeksiz kuru üzüm, kuru incir gibi önemli dışsattım mallarının satımını kolaylaştırdığından dışsattımın yararına olmaktadır. Dışsattım ürünleri ye-

tiştiren küçük üreticiler tefeci-tüccarın kısıkaçları arasında kalırken emperyalist tekellerle ortak çalışan dışalımıcılar ve bazı «koöperatif ağaları» artan dışalım hacminden doğan büyük kârlara el koymakta, emperyalist tekeller ise dış ticaret hadlelerinin Türkiye aleyhine gelişimi sonucunu eşitsiz değişim yoluyla-dışsattım ürünlerini ucuza kapatmaktadırlar.

EMİSYON VE PARA ARZI :

● 1978'de emisyon ve para arzındaki artış hızı varlığını korumuştur. Tedavüldeki para miktarı 1977'de 77.881 milyon TL, iken 1978 yılı sonunda 113 662 milyon TL'ye yükselmiştir. Bu miktar % 46'lık bir artışa tekabül etmektedir.

Para arzı da 1978 yılında «istikrar önlemleri»nin bir gereği olarak ilk dokuz ayda «dar» tutulmuş ancak son aylardaki gelişmeler ile birlikte bu politika terk edilmiştir.

Para arzındaki 1978 sonu olarak genişleme, 1977'den % 31.8 oranında fazla olmuştur. 1977'de, önceki yıla göre para arzı artışı 49.991 milyon TL, iken 1978'de bu fark 66.364 TL'ye çıkmıştır.

Türkiyedeki meta değişimi ilişkilerine, mevcut para hacminin el vermemesi, Merkez Bankasının devlet işletmelerinin ve diğer «kamu kesiminin» finansman sorunu çözmek durumunda olması, hükümeti, 1978 yılının ilk 9 ayında, IMF'nin önerilerine uyararak yürüttüğü «dar» para

politikasını yıl sonunda terk etmeye zorlamıştır.

Böylece, emisyon ve para arzındaki artış, bir taraftan spekülâtif kârlara geniş olanaklar sağlarken bir taraftan da enflasyonu körükleyici önemli bir etken olarak varlığını sürdürmüştür.

DEVLET İŞLETMELERİ

● Devlet işletmeleri, 1978 yılında da hükümet için «sorun» olma niteliğini korumuşlardır. Döviz darboğazından dolayı yapılamayan dışalmalar, iç finansman noksanlığı, enerji ve altyapı yetersizlikleri, KİT yatırımlarını ve işletme faaliyetlerini 1978'de de önemli ölçüde etkilemiştir. 1978 Programında KİT'lere verilen 60 milyar 463 milyon liralık yatırım görevi ancak 52 milyar 977 milyon lira düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Ancak bu rakamların Ekim ayında cari fiyatlarla hesaplandığı ve son bir yıllık fiyat artışlarının % 63 civarında olduğu gözönünde bulundurulduğunda, KİTlerin yatırımlarının fiziki gerçekleşmelerinin programlananın çok daha altında olduğu anlaşılmaktadır.

1978 Dışalım politikasındaki sınırlandırmadan en çok devlet işletmeleri etkilenmiştir. Bunun yanı sıra, bilinen diğer yapısal darboğazların sonucu devlet işletmelerinde şimdiye dek görülmedik boyutlarda atıl kapasiteler ortaya çıkmış ve üretilen ürünlerin maliyetleri alabildiğine yükselmiştir.

ÇİZELGE — 10

BAZI DEVLET KURULUŞLARININ KAPASİTE KULLANIMLARI

Ürün :	1977 (%)	1978 (%)
ETİBANK		
Konsantre fosfat	9,2	12,5
Wolfram konsantre	0,8	0,1
Sıvı Alümiyum	78,0	71,7
Kromit konsantre	35,3	29,3
Saf kükürt	58,8	53,8

Blister Bakır	47,5	29,5
Ferrokrom	74,1	88,8
Sülfürik asit	13,5	6,1

AZOT SANAYİİ :

Amonyum sülfat-Gübre	115,6	91,1
Diamonyum fosfat	30,8	28,0
Kalsiyum amonyum nitrat	35,8	46,7
		133,3

Normal süper fosfat	47,7	13,1
		49,1
Sülfürik asit	51,1	15,5
Fosforik asit	41,9	39,2

AKDENİZ GÜBRE :

Kalsiyum amonyum nitrat	48,3	28,5
Diamonyum fosfat	88,9	9,7
Sülfürik asit	51,3	11,1
Fosforik asit	44,9	10,8

MAKİNA - KİMYA (MKE) :

Sıvı Çelik	—	65,4
Tekstil tezgâhları	—	56,1
Takım tezgâhları	—	104,9
İş makineleri	—	60,8

SÜMERBANK :

Pamuk ipliği	75,5	47,4
Pamuklu dokuma	79,3	81,0
Makina halısı	58,4	51,7
Ayakkabı	70,1	61,7

İSDEMİR :

	1977 %	1978 %
Koko ve koktozu	41,9	46,9
Sıvı Çelik	16,0	31,1

KARABÜK :

Kok ve koktozu	73,4	71,3
Sıvı çelik	100,2	96,1

ERDEMİR :

Kok ve koktozu	31,7	30,0
Sıvı çelik	69,3	68,4

KARADENİZ BAKIR :

	1977 %	1978 %
Blister bakır	33,2	33,9
Sülfürik asit	11,5	14,7

ÇİNKÜR :

Ham çinko	35,8	39,1
-----------	------	------

İGSAŞ :

Üre gübresi	33,0	34,5
Amonyak	38,4	41,5

TCDD :

Dizel lokomotif	88,2	88,9
Yük vagonu	25,6	19,6
Yolcu vagonu	32,5	37,5

ET - BALIK :

Et	269,	23,6
TZDK :		
Traktör	20,5	9,2

Kaynak : DPT. 1979 Programı, S.117 - 118

Buna karşılık özel kesimin egemen olduğu üretken kesimdeki firmalarca üretilen ürün ve hizmetlerin maliyet altındaki fiyatlarla satılması politikası, bu yıl da geçerli olduğundan, sözkonusu kuruluşların işletme açıkları büyük ölçüde artarken tekellerin sermaye birikim süreci alabildiğine hızlanmıştır. Çünkü biliyoruz ki; «açık bütçeler burjuvazinin iktidardaki kesiminin dolaysız çıkarıdır.» (2)

Yine devlet işletmelerinin öz kaynak/yabancı kaynak oranları, özkaynak aleyhine gelişmiş ve alınan yabancı kaynaklar karşılığı milyarları bulan faiz ödemeleri yapılmıştır.

● Devlet işletmeleri aracılığıyla egemen sınıfları palazlandırmanın bir diğer yolu olan «iştirakler» ise geçtiğimiz dönem büyük bir artış kaydetmiştir. 1972'de iştirak sayısı 129 ve ödenmiş sermayelerinin tutarı 3,7 milyar lira iken, yeni şirketlerin kurulması ve sermaye arttırmaları nedeniyle şirket sayısı 149'a, ödenmiş sermaye tutarı ise 7,5 milyar liraya yükselmiştir. Böylece 1972'de 1,3 milyar olan bu şirketlerdeki KİT'in ödenmiş sermaye payı 1976'da 2,5 milyar liraya çıkmıştır.

«KİT iştirakleri» sermayenin merkezileşmesi sürecinin önemli bir yoludur. Merkezileşme sanayici kapitalistlere iş alanlarının boyutlarını genişletme olanağını sağlayarak,

birikim sürecini hızlandırır. «merkezileşme, bir yandan böylece birikimi artırır ve hızlandırırken, bir yandan da sermayenin teknik bileşiminde değişmeyen kısmını değişen kısmı aleyhinde genişleten ve böylece emeğe olan nisbi talebi azaltan köklü değişiklikleri genişletir ve hızlandırır.» (3). Böylece devlet işletmelerinin katılımlarıyla da tekceli sermaye (iştiraklerin 28 adedi çokuluslu tekelleredir) daha büyük miktarda hammadde ve makinanın kullanılması olanağını sağlamış sermaye birikimi sürecini hızlandırmıştır.

Yine devlet işletmelerinin sigorta şirketlerine ödedikleri primler, aşırı istihdam politikaları, finansman açıklarını önemli boyutlara ulaştıran etmenler olmuştur.

● Artan işletme açıklarını ve öngörülen yatırımları finanse etme görevi ağırlıklı devlet bütçesine düşmektedir. Nitekim 1978 yılında 85.500 milyon lira olarak programlanan finansman açığının kapatılmasında, bütçeye 27.500 milyon lira-lık bir pay öngörülmüş iken, gerçekleşme, bu payın çok üzerinde olmuş ve 38.960 milyon lira devlet işletmelerinin finansman açığı için kullanılmıştır. 1975-1979 yılları arası kapsayan bir analiz, emekçi sınıf ve tabakaların yükünü çektiği bütçe kaynaklarının KİT'ler aracılığıyla egemen sınıflara hangi boyutlarda aktarıldığını ortaya koymaktadır.

ÇİZELGE — 11

1975-1979 KİT FİNANSMAN DENGESİ (Milyon TL)

	1975	1976	1977	Prog. 1978	Gerçek 1978	Prog. 1979
İşletme açığı	4.509	12.733	19.000	25.037	34.348	15.103
Yatırımlar	26.177	35.495	62.000	60.463	52.977	95.797
Temini gereken						
Finansman	30.688	48.828	81.000	85.500	87.325	110.900

FİNANSMAN KAYNAKLARI

— Bütçe	10.479	16.484	18.000	27.500	38.860	51.000
— Dış Proje Kre.	1.430	3.811	15.000	12.500	11.593	17.500
— Dev. Yat. Bank.	6.988	11.741	20.000	22.000	9.000	10.000
— Özel Fon	7.218	9.421	10.000	19.000	7.000	12.900
— Dış Borç	1.975	3.775	—	—	—	—
— 20 sayılı fon	2.634	1.128	2.000	4.500	3.500	4.500
— Diğerleri	—	1.868	10.000	—	17.372	15.000
TOPLAM	30.686	48.228	81.00	85.500	87.325	110.900

Kaynak : KİT ve İştirakleri Yıllıkları ve 1979 Mali Yılı Bütçe Ge-
rekçesi

1979 programında ise KİTlerin işletme açıklarının 34.348 milyon TL. den 15.103 milyon lira düzeyine düşeceği öngörülmüştür. % 120'nin üzerinde öngörülen bu düşüşün hangi «cambazlık»la yapılacağı merak konusudur. Söz konusu açık öngörülürken, mal ve hizmet satış fiyatlarının bugünkü düzeyinde kalacağı, girdi fiyatlarında bir değişiklik olmayacağı, stokların gerekli olan en az düzeyde tutulacağı, Merkez Bankasına olan desteklemeden doğan geçmiş yıl borçlarının ödenmeyeceği varsayımlarından hareket edilmiştir. Ne var ki, bu varsayımların gerçekleşebilmelerinin koşulları yoktur. 1979 yılı sonunda KİT işletme açıklarının öngörülenin en az 3 katı oranında artabileceği büyük bir olasılıktır.

1979'da KİT'lere verilen yatırım görevi ise % 80'e varan bir artışla, 95.797 milyon TLye çıkarılmaktadır. Bu durumda gerekli finansman miktarı 110.900 milyon TL. olmaktadır. Nasıl karşılanacaktır bu finansman? 68.400 milyon lirası devlet bütçesinden; yani 51 milyar lirası Maliye Bakanlığı bütçesinden; 4 milyar 500 milyon lirası 20 sayılı Petrol Fonu olarak Hazine'den ayrılan bir fondan, 12 milyar 900 milyon lirası ise Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bütçesinden oluşturulan Özel Fondan karşılanacaktır.

Görüldüğü gibi 1979'da da yükü emekçilerin sırtında olan bütçe kaynakları, KİT'ler aracılığıyla egemen sınıfların kasalarına doldurulacak, KİT'leri finanse etmek üzere Merkez Bankası «resmi kalpazanlık» görevini sürdürerek açıktan para basacak, bu yolla körüklenen enflasyondan yine emekçi kesimler yavaş bir biçimde etkileneceklerdir.

DEVLET BORÇLARI

● Bilindiği gibi, bütün gelişmiş kapitalist ülkelerde tekeli kapitalist birleşmelerle birlikte sermaye birikimi dev boyutlara ulaşmış, çok zengin bazı ülkelerin kurduğu tekel durumu, bu ülkelerde önemli büyüklüklerde bir «sermaye fazlası» oluşturmuştur. Ancak bu sermaye fazlası, o ülkede geniş yığınların yaşam koşullarını düzeltmek için değil -çünkü bu durumda kapitalistlerin kârlarında bir azalma söz konusudur- dış ülkelere, bağımlı ülkelere sermaye ihracı yoluyla aktarılmış, bu yolla kapitalistler kârlarını artırmayı sürdürmüşlerdir.

Sermaye ihracı, daha 19. yüzyılın başlarından itibaren büyük ölçüde istikrazlara -devlet borçlarına- yapılmıştır. Lenin'in «tefecî emperyalizm» adını verdiği bu olgu, kendisini önemli boyutlarda günümüzde

de sürdürmektedir. Devlet borçları biçiminde yapılan sermaye ihracında en fazla rastlanan yöntem, alınan borcun bir kısmının borç veren ülkelerden yapılacak satınalmalara ayrılması önkoşulunun ileri sürülmesi biçiminde görülmektedir. «Böylece», diyor Lenin, «sermaye ihracı meta ihracını da harekete geçiren bir araç haline gelmektedir.» (4) Bu kapsamdaki borçlara «proje-program kredileri» denilmektedir.

● Türkiye'nin devlet borçları her geçen yıl giderek artmaktadır. 1978'de de bu artış ileri boyutlarda kendisini sürdürmüştür. Hem dövizle ödenecek olanlar ve kısa vadeli borçlarda hem de iç borçlarda önemli artışlar sözkonusudur. Dış borçlarla emperyalizmin hegemonyası pekiştirilirken iç borçlarla da aylak bir sınıf olan bankerlerin gelirleri alabildiğine yükseltilmiştir.

Önce dışborçlardaki gelişmeleri ele almak uygun olacaktır. Son üç yılda dış ticaret işlemlerinin 10 milyar 550 milyon dolar açık vermesi ve bu açığın kapatılmaması 1977 yılı sonunda döviz darboğazını had safhaya çıkarmıştır. 1978 yılı başında işbaşına getirilen Ecevit hükümetinin önündeki baş görev, döviz darboğazına «çözüm» bulmak için tüm kapıları çalmak olarak belirmiştir. Nitekim, bütün yıl boyunca da bu yapılmaya çalışılmış, dirimsel önemdeki ekonomik ve siyasi ödünler pahasına döviz bulmak için öpülmedik etek bırakılmamıştır.

İçeride, dışalım ve dışsatım arasındaki dış ticaret açığını kapatmak için, dışalım fiili olarak kısıtlanırken dışarıda da 1978'de ödenmesi zorunlu hale gelen dış borçların ertelenmesi ve yeni döviz kaynaklarının bulunması için «yoğun çabalar» gösterilmiştir.

Bu amaçla, 20 Mayıs 1978 de «OECD Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu» üyesi ülkeler ve Japonya ile Paris'te imzalanan Çerçeve Anlaşması ve bu anlaşma uyarınca sözkonusu ülkelerle yapılmakta olan ikili anlaşmalar sonucu Kasım ayı sonu itibariyle 814 milyon dolar dış borç, Devlet borcu niteliğine dönüştürülmek yoluyla ertelenmiştir. Çerçeve anlaşması uyarınca, yapılması planlanan ikili anlaşmalar sonucu toplam olarak 1,2 milyar dolarlık dışborç ertelenmiş olacaktır.

● Bu şekilde, ertelenen borçların yanısıra sağlanan yeni döviz kaynakları 1978'de ancak 3 milyar 93 milyon dolara ulaşabilmiştir. Buna göre, 2.170,6 milyon dolar hükümetlerden; 834,8 milyon dolar resmi emperyalist kuruluşlardan (Dünya Bankası, IMF vb.) 238,6 milyon dolar ise çeşitli emperyalist finans kuruluşlarından borç alınmıştır. Alınan borçların faiz oranı ağırlıklı % 7,5 civarındadır. Bu yeni borçlarla birlikte Türkiye'nin toplam borçlarının ulaştığı boyutlara gince:

1977 yılı sonunda Türkiye'nin, dövizle ödemesi gereken borçları 5.409,9 milyon doları fiilen kullanılmış, 2.775,0 milyon doları henüz kullanılmamış borç olarak toplam 7.184,9 milyon dolar idi. Bu borç tutarına 3.070,0 milyon dolarlık ödemesi gereken faiz de eklendiğinde 1977 sonu dövizle ödenmesi gereken borç tutarının 10.234,9 milyon dolar olduğu görülmekteydi.

1978'de bu borçlar artmaya devam etmiştir. Fiilen kullanılan borçlar 4.979,7 milyon dolara; henüz kullanılmayan borçlar 2.828,6 milyon dolara; alınan borçlar karşılığı ödenecek faizler ise 3.190,8 milyon dolara yükselmiştir. Toplam, 11 milyar dolar civarındadır.

ÇİZELGE 12

DÖVİZLE ÖDENECEK DIŞ BORÇLAR (28.9.1978 Durumu) (Milyon Dolar)

	Borç Miktarı	Kullanılmayan Kredi Miktarı	Toplam	Faiz
— Devlet Bütçesi Toplamı	3.398,5	1.149,2	4.547,7	1.832,2
— Bütçe Dışı Devlet Sektörü	831,5	1.428,8	2.260,3	1.054,1
Özel Sektör Toplamı (T. Sınai Kalkınma Bankası Ereğli D.Ç.)	744,3	250,6	994,9	313,4
	4.979,7	2.828,6	7.808,3 (+)	3.190,8 =
Kaynak: 1979 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi				10.999,1

Böylece, 1978 yılı içinde dövizle ödenmesi gereken borç miktarı 754,2 milyon dolarlık artış göstermiştir. Borçların 2.042,2 milyon doları Dünya Bankası, IDA, Uluslararası Finans Kurumu, Avrupa İskan Fonu, Avrupa Yatırım Bankası gibi resmi emperyalist mali örgütlere; 3.665,8 milyon doları ise başta ABD, Almanya ve İngiltere olmak üzere emperyalist ülke hükümetlerine; 352,4 milyon doları ise özel emperyalist mali kuruluşlardır.

● Ağırlıkla 1974'den itibaren artan oranlarda başvuru olan kısa vadeli dış borçlanma Türkiye'nin dış ödeme yükümlülüklerini artırmış, yaşanan darboğazları daha çok hassaslaştırmıştır. Kısa vadeli borçlar arasında yeralan Dövizle Çevrilebilir Mevduat (DÇM), banker kredileri, kabul kredileri ve Mal Karşılığı Dışalım Bedelleriyle ilgilidir. Bu borçlar, 1977 yılı sonunda 2 milyar doları DÇM; 1,1 milyar doları Mal Karşılığı Dışalım; 500 milyon doları Kabul Kredili Dışalım olmak üzere 3,6 milyar dolar idi.

1978' sonuna ise, kısa vadeli borçların, bileşimi konusunda bir bilgiye sahip olmamıza karşın, toplam olarak % 100'e yakın bir artışla 7,1 milyar dolara çıkmış olduğunu görmekteyiz.

● Türk lirası ile ödenecek borçlar 1977 yılı sonunda, ABD'ce verilen Kalkınma İkraz Fonu (DCF), Marshall Yardımı ve Tarım Maddeleri Kredilerinden doğan borç miktarı olarak, 3.641,7 milyon lirası ana para, 1.162,0 milyon lirası faiz olmak üzere toplam 4.803,7 milyon lira olmuştur. 1978' Ekim sonunda ise bu tür borçta da artış olmuş 4.096,6 milyon lirası ana para; 1.230,9 milyon lirası faiz olmak üzere borç miktarı 5.327,5 milyon liraya çıkmıştır.

● Açıkça görüldüğü gibi, devlet borcu biçimindeki sermaye ihracıyla emperyalizm, bir taraftan verilen borçların karşılığı alınan faizler biçiminde emekçi sınıf ve tabakaların yarattığı değerlere elkoyarken bir taraftan da sermaye ihracını meta ihracını harekete geçiren bir araç olarak kullanmakta ve pazar sorununa bu yolla çözümler bulmaktadır. Emperyalist tekeller bu amaçlarına ulaştıkları oranda, Türkiye gibi bağımlı ülkeleri daha çok hegemonyaları altına alma olanağı bulmakta, o ülkedeki yeniden - üretim koşullarını belirlemenin iplerini, daha sağlam biçimde ellerine geçirmektedirler. Özellikle Lenin'in şu sözleri, bugün geçmişte olduğundan daha çok anlam kazanmıştır: "Yarı sömürge devletlere gelince, bunlar doğada ve toplumda raslanan geçici şekillerin örneğini oluştururlar. Mali-sermaye, ekonomik ve uluslararası ilişkilerde

o denli önemli ve büyük bir güçtür ki, siyasal anlamda tam bağımsızlığa sahip devletlere bile boyun eğdirebilir; zaten eğdirmektedir de... Ama kuşku yok ki, mali sermayeye en büyük rahatlığı sağlayan şey, o boyun eğmiş bulunan halkların ve ülkelerin siyasal bağımsızlıklarını da yitirmekte olmasıdır.» (5)

Böylece devlet borçlarındaki son artışlarla birlikte Türkiye'nin emperyalizme her türlü ekonomik ve siyasal ödün verme potansiyelerinin daha da genişletilmiş olduğu görülmektedir.

Özellikle, 1979'da 790 milyon doları anapara, 795 milyon doları da faiz olmak üzere 1,5 milyar doları aşan borç ödeme zorunluluğu, «demoklesin kılıcı»nın bu yıl da hükümetin başında sallanacağı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

İÇ BORÇLAR

Devlet borçları konusunda önemli bir artış da iç borçlarda görülmektedir. 1978'de 96.991 milyon TL olan iç borçlar 1977'de 124.260 milyon TL tutarındaydı. Ekim/1978 sonu itibarıyla, devlet kesiminin ek finansman gereğini karşılamak üzere yapılan iç borçlanmaların ana para tutarı 169.221 milyon TL olmuştur. Yapılan bu borçlanmalar sonucu büyük ölçülerde faiz ödemeleri yapılmaktadır. 1977'de devlet bütçesinden ödenecek faiz miktarı 44.725 milyon TL iken 1978'de faiz tutarı 81.750 milyon TL'ye çıkmıştır.

Görüldüğü gibi, iç borçlanmaların boyutları hem ana para olarak hem de faiz ödemeleri olarak hızla artmaktadır. Şüphesiz bu süreçten yararlananlar Marx'ın «aylaklar sı-

nı» dediği bir kesim olmaktadır. «Kamusal borçlanma, ilkel birikimin en güçlü kaldırıcılarından birisi halini alır. Bir büyücü değneğinin dokunması gibi, kısır paraya üreme gücü kazandırır ve onu sermayeye çevirir... Devlet alacaklıları, aslında hiçbir şey vermemişlerdir, çünkü borç verilen meblağ, ellerinde tıpkı nakit para gibi iş görmeye devam eder, kolayca devredilebilir devlet tahvillerine çevrilmiştir. Böylece yatırılan ve yıllık geliriyle geçinen aylaklar sınıfı ile hükümet ve halk arasında aracılık eden bankerlerin aniden biriken servetlerini... bir yana bırakalım, devlet borçlanması, bir de anonim şirketlerin her türlü menkul kıymetler üzerinde yapılan işlemlerin, borsa oyunlarının, kısacası borsa kumarı ile bankokrasinin doğmasına yol açmıştır.» (6)

Gerçekten de iç borçlanma yollarından yarısının iç istikraz tahvilleriyle gerçekleştirildiği Türkiye'de, sözkonusu tahviller, III. Plan döneminde % 40 oranında bankalar; % 6 şirketler, % 33 oranında ise tasarruf sahipleri başlığı altında büyük bankerlerce satın alınmıştır. En büyüklerini, Akbank Menkul Kıymetler, Meban (Transtürk Holdinge bağlı, İş Bankası Menkul Kıymetler, Genborsa (Çukurova Holding), Eczacıbaşı Yatırım Holding, Mentaş'ın oluşturduğu bu aylak kesim, devletin her yıl artan iç borçlanma gereksinimiyle birlikte, önemli oranlarda sermaye birikimi gerçekleştirmektedirler. 1979 bütçesinde ise iç borçlanma tutarı 1978'e oranla % 40 artırılarak 25 milyar lira olarak öngörülmüştür. Özellikle, 1978 Haziranın da yapılan değişiklikle, devlet tahvilleri faiz oranının % 11'den % 14'e çıkarıldığı anımsanırsa, 1979'da da bu asalak sınıfa önemli bir meblağın daha aktarılacağı ortaya çıkar.

DÖRDÜNCÜ PLAN VE 1979

● Geride bıraktığımız yılda sözü edilmesi gereken önemli gelişmelerden birisi de Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının (4. BYKP) hazırlanması ve içinde bulunduğumuz 1979 yılı ile birlikte uygulanmasına geçilmiş olmasıdır.

«Plan»ın stratejisinin saptanmasına ilişkin sürecin ve stratejinin öngördüğü ana öğelerin analizini 51. sayımızda yapmıştık. Bu bölümde ise daha ayrıntılı bir analize yer vererek 1979'da olası gelişmelerden söz edebilmek amacındayız. Çünkü, Türkiye ekonomisinde bugün yapısal olarak adlandırdığımız sorunların neler olduğunu biliyoruz, ancak yapısal olanı bilmek gerekli olmakla birlikte yeterli değildir; tarihi (konjonktürel) olanı da bilmek durumundayız. Bunlardan da önemlisi, yapısal ve tarihi olan sorunları da birbirinden ayırdebilmemiz gereklidir. Bunları şunun için söylüyoruz; bilindiği gibi, Marksist tarih anlayışı, tarihin belirli bir düzen içinde aktığını ileri sürer. Ancak bu akış, düz, çizgisel bir hat değil, inişli çıkışlı, belli akış anları, uğrakları (momentleri) olan somut ve tikel durumlar içerisinde belirlenir.

Tarihin akışına kendi özlem ve hedefleri doğrultusunda bir yön vermek isteyen işçi sınıfı, sürdürdüğü mücadelede doğru taktikler saptayabilmek için tarihin zigzaglı akışını, an ve uğraklarını hesaba katmak zorundadır. İşte bu nedenle, yapısal durumları bilmek yetmez, aktüel-tarihi durumları bilmek de gerekir.

1979'da ve onu izleyecek yıllarda da döviz darboğazı, enerji, altyapı; para sermaye yetersizliği gibi

ekonomik yapısal sorunlar yine varolagelecektir. Bunları, Türkiye'nin emperyalizmle olan bağımlılık ilişkileri ve bu ilişkilerin yeniden üretilmesi, emperyalist metropollarla Türkiye arasındaki mesafenin korunması için oluşturulmuş mekanizmalardan çıkarıyoruz. Bu nedenle, bunlara yapısal sorunlar diyoruz. Ancak egemen sınıflar ve onların siyasi iktidarlarının bu sorunlara «çözüm» bulmak üzere sürdürdükleri çeşitli çaba ve müdahaleler —tarihsel olgular— ve doğuracakları sonuçlar, devrimcilerin verdikleri mücadelede taktik saptamada mutlaka gözönünde bulundurmaları gereken olgulardır. 4. Planın ayrıntılı analizi, bu ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır.

● Dördüncü Plana ilişkin büyüme göstergelerine bakıldığında, Plan'ın 1978 - 1983 yılları arası GSMH'de yılda ortalama % 8'lik bir artış hedeflediği görülmektedir. Başka bir anlatımla, 1978'de GSMH 1 trilyon 145 milyar liradan, 1983'de 1 trilyon 693 milyar liraya ulaşacaktır.

Öngörülen bu büyümenin gerçekleştirilebilmesi ise beş yılda toplam 1.647 milyar liralık yatırım yapılmasını gerekli kılmaktadır. Öngörülen yatırımlar gerçekleştirilebildiği takdirde toplam yatırımların GSMH içindeki payı 1978'de % 19,9 iken 1983'de % 24,4 oranına yükselerek beş yılda % 46,9 dolayında artmış olacaktır. Toparlayacak olursak, 4. Plana göre, beş yıl sonra ulusal gelirden yarım milyar liralık bir artış sağlayabilmek için 5 yılda 1,5 trilyon tutarındaki yatırımların gerektirdiği tasarrufun bulunması zorunlu görülmektedir. Ancak, bu yatırım ve tasarruf oranı, sermaye hasıla katsayısının (sermaye/gelir oranının) 2,9 olacağı varsayımına dayanmaktadır. Yani 1 birimlik gelir

artışına karşılık 2,9 birimlik yatırım yapılacaktır.

Söz konusu oran, geçmiş planların birincisinde 2,6; ikincisinde 2,9; 3. Plan'da ise, 3,3 olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi, sermaye/üretim katsayısında bir artış vardır. Bu artışın, 4. Plan'da olması kaçınılmaz görünmektedir.

Buna rağmen, 4. Plan hedefleri, sermaye/üretim katsayısını 2,9 olarak göstermekte ve buna gerekçe olarak da; «**ekonominin üretim yapısındaki değişmelerin sermaye/üretim oranı görece olarak daha yüksek olan taşıma haberleşme, ulaşım sektörlerinden, sermaye/üretim oranı görece olarak daha düşük olan, imalat sanayi sektörlerine doğru olmasının yanı sıra, yatırım mali üreten sektörlerde sermayenin etkinliğinin artmış olması**» (7) gösterilmektedir.

Buna göre, yapısal ve sürekli darboğazlardan birisi olan «**altyapı olanaklarının yetersizliği**» sorununun 4. Plan döneminde daha da belirginlik kazanması ve bunun yaratacağı olumsuz sonuçlar, örtülü olarak kabullenilmektedir. İkincisi, yatırım mali üreten sektörlerde, sermayenin etkinliğinin artacağı varsayımıyla yanılığa düşülmektedir. Buna göre, yatırım malları üreten sektörlerin sermaye/üretim oranı 3. Planda öngörülenden % 52 oranında küçük gösterilmektedir. Bu «**iyimser**» varsayım böylece plancılara,

% 52 oranında daha fazla yatırım ve tasarruf gerekliliğini saklama olanağı vermiştir.

Özetle, 2,9 olarak belirlenen sermaye/üretim katsayısı, altyapı yatırımlarına yönelmemek veya mevcut proje stoğunda olan altyapı yatırımlarından vazgeçmek, ertelemek pahasına ve «**iyimser**» bir yaklaşımla sermaye stoğunun daha iyi kullanılacağı, yatırımlar için bürokratik mekanizmanın daha iyi çalışacağı varsayımlarıyla saptanmıştır. Ancak, bu saptamanın ikili bir açmazı var; birincisi, yokluğu zaten büyük ölçüde duyulan, altyapı yatırımlarına yönelmemek yaşanan bunalımı daha da derinleştirecektir. İkincisi, iyimser varsayımlarla, olduğundan küçük gösterilmeye çalışılan yatırım ve tasarruf miktarı, öngörülen hedeflerin altında bir gerçekleşmeyi kaçınılmaz kılacaktır.

● Böylece gerekli yatırım ve tasarruf miktarının 1,5 trilyonun çok daha üzerinde olması gerektiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Plancıların bu «**iyimser**» katsayıları veri alındığında bile, öngörülen 1.575 milyar liralık yatırımın 1.241 milyar liralık kısmının geçmiş planlardan devraldığı görülmektedir. 4. Plan'da devralınan proje demetinin 9.241 milyar liralık yatırım harcaması, geçmiş planlardan 4. plan'a sarkmaktadır.

ÇİZELGE 13

1978 YILI PROJE DENETİMİNİN BAŞLAMA YILLARINA GÖRE DAĞILIMI

(Milyon TL.)

Başlama Yılı :	Proje Sayısı :	Dış Tutarı :	Toplam Tutarı :	Toplam İçinde % :	1978 Haziran Sonu Gerçekleşme :
1963 öncesi	4	—	746	0,1	241
1963	16	1.875	9.962	0,8	3.255
1964	25	—	8.516	0,7	3.109

1965	54	—	8.757	0,7	3.497
1966	27	5.126	24.542	2,0	15.467
1967	19	195	1.847	0,1	741
1968	97	2.443	26.292	2,1	12.144
1969	51	6.300	17.323	1,4	9.487
1970	69	4.223	12.629	1,0	6.385
1971	129	23.530	60.263	4,9	13.909
1972	165	19.280	48.545	3,9	17.768
1973	541	12.246	71.473	5,7	26.791
1974	715	33.332	100.473	8,1	30.342
1975	735	49.802	150.976	12,1	11.707
1976	1.797	50.444	226.484	18,1	19.234
1977	2.623	73.437	270.341	21,8	20.493
1978	+ 2.281	+ 48.777	+ 203.963	+ 16,4	+ 5.887
	9.345	330.610	1.241.132	100,0	201.867

Kaynak: DPT.

Görüldüğü gibi, proje demeti içinde 1963 ve öncesi yıllarda başlanıp da bitirilmemiş, projeler olduğu gibi, proje demetinin % 13,8'i III. Plan öncesi; % 31,6'sı ise 1975 yılı öncesi yıllarda başlatılmış ve hâlâ tamamlanamamışlardır. Toplam proje maliyetlerinin 1.241 milyar lira olmasına karşın 1978 Haziran sonuna kadar ancak 201.867 milyon lira gibi oldukça küçük bir meblağ harcama yapılabilmektedir. Söz konusu projelerin % 13,4'ü tarım — % 4,2'si madencilik, % 27,6'sı imalat, % 25,2'si enerji, % 20,5'i ise ulaştırma projeleridir. İmalat sanayii içinde kâğıt, gübre, çimento, petro - kimya ürünleri, demir-çelik, taşıt imalatı en büyük paylara sahip durumdadırlar.

Ayrıca, özel kesimin elindeki yapımı süren yatırım projelerinin toplamı 375.3 milyar lira olarak kestirilmektedir. Böylece özel ve devlet kesiminde yapımı süren yatırım projelerinin toplamı 1 trilyon 299 milyar liraya ulaşmaktadır. Öngörülen toplam yatırım miktarının 1 trilyon 595 milyar lira olduğu anımsanırsa, bu tutarın 1.299 milyonluk bölümünün daha önceki planlarca seçilip başlatılan projeler olduğu ortaya çı-

kar; Yani Ecevit Hükümeti büyük ölçüde MC ve 12/Mart hükümetlerince saptanmış projelerin uygulayıcısı olacaktır.

Yine, bilinen başlıca bir gerçek; her zaman gerek devlet gerekse özel kesimden yatırım projelerinin gerekli «mercilerce» kabulünü sağlamak için proje başlangıç maliyetlerini küçük gösterme yoluna başvurduklarıdır. Ayrıca yatırımların her zaman programlanan hedeflerin altında kaldığı da gözönüne alınırsa 4. Plan boyunca Ecevit Hükümeti ancak geçen planlardan devralınan projelerle ilgilenebilecektir; ken disinin başlattığı veya başlatacağı projelere planın ömrü «vefa» etmeyecektir.

● İç Tasarruf için Vergilerde Artış :

1.5 trilyonluk yatırım için gerekli tasarruf nasıl karşılanacaktır? 4. Plan 1978'de % 16,4 olan iç tasarruf oranınının 1983'de % 22,2'ye çıkarılmasıyla söz konusu tasarrufu sağlayacağı savında görünüyor. Söz konusu yatırımları gerçekleştirebilmek ve toplam iç tasarrufları artırabil-

mek için marjinal tasarruf oranı % 35 olarak öngörülmektedir. Yani herkes gelirindeki 1 liralık artıştan 35 kuruşu tasarruf etme göreviyle karşı karşıya olacaktır. 1979 yılında öngörülen yatırım düzeyini gerçekleştirmek ve iç tasarrufları artırabilmek için ise öngörülen marjinal tasarruf oranı % 53,8 olarak belirmektedir.

Sözkonusu marjinal tasarruf oranının II. Planda % 34 olarak öngörülmesine karşın % 12 olarak gerçekleştiği; III. Planda %38 olarak öngörülmesine karşın % 12 olarak gerçekleştiği anımsanırsa, tasarruf alışkanlığının ancak % 12 olabildiği gibi bir sonuca varılabilir. Bu alışkanlığı birden 3 kat (% 36) artırmak oldukça iyimser bir hedef olarak görülmektedir. Kaldı ki, geçmişteki tasarruf yetersizliğinin nedeni plan metninde şöyle ifade ediliyor: «tasarruf hedeflerinin gerçekleşmemesinde tüektim özendirilmesi, vergi yapısında gerekli değişikliklerin yapılmaması ve hızlanan enflasyon belirleyici olmuştur.» Bu saptamadan hareketle, plan, vergilerde bir değişiklik yapmayı kaçınılmaz görmektedir. Buna göre, 4. Planda öngörülen büyüme hızının gerektirdiği harcamalar, bu dönemde toplam devlet gelirlerinin yılda ortalama % 12,1 artırılmasını zorunlu kılmaktadır. 1978 fiyatlarıyla 1978'de 314.6 milyar lira olarak tahmin edilen toplam devlet gelirleri, dönem sonunda 556.6 milyar liraya çıkarılacaktır. Buna bağlı olarak 1978'de cari fiyatlarla 298 milyar lira olarak gerçekleşeceği tahmin edilen devlet gelirlerinin 1979'da % 38,6 artarak 411 milyar liraya çıkması öngörülmektedir. Bu hedefe ulaşmada ağırlıklı vergi gelirlerindeki artışlara bel bağlanmaktadır.

1979 - 1983 arası 186 milyar liralık artış, vergi gelirlerinden bek-

lenmektedir. Vergi gelirleri, 4. Planda toplam gelirlerin % 77'si olarak öngörülmektedir. Bunun % 50,4'ü dolaysız; % 48,5'i dolaylı gelirlerden sağlanacaktır. Vergi gelirlerinin GSMH'ye oranı 1979'da 21,7 iken 1983'de % 25,3'e çıkacaktır. Buna bağlı olarak 1979 yılı bütçesinde % 80,9 olarak öngörülen vergi gelirlerinin % 33,2'lik bir artışla 320 milyar liraya ulaşması beklenmektedir.

Bu durumda, Meclis'te gündemde olan vergi tasarısının yasallaşması, hükümetin programı açısından kaçınılmaz görünüyor. Hazırlanan tasarının, emekçi sınıf ve tabakaların vergi yükünü daha da artıracığı, alt-orta sınıfın önemli bir kesiminin de bu yoksullaştırma politikasınınca hedef alındığını, buna karşılık, başta toprak ağaları olmak üzere egemen sınıfların sözkonusu tasarıdan pek etkilenmeyeceklerini, 48. sayıda vergilerle ilgili yaptığımız analizin sonuçları olarak belirtmiştik.

Dış Finansman Sorunu

Diğer taraftan, 4. Planın dış finansman gereksinmesi 15 milyar dolar olarak öngörülmüştür. Sözkonusu fonun 8 milyar dolarını AET'den karşılamak üzere başvuru bulunulmuştur. Geri kalan 7 milyar dolarlık kaynağın ise, proje kredileri, yabancı sermaye girişi gibi kanallarla sağlanabileceği «umut» ediliyor. Sınıflar mücadelesinin sistemin çitlerini alabildiğine zorladığı bu konjonktürde, emperyalist ülke başkanları biraraya gelerek Türkiye'ye yapılacak «acil fonu» gündeme getirmişlerdir. Ne var ki, sözkonusu fonun sağlanması da, IMF'nin yaklaşığı «yeşil ışık»a bağlanmaktadır. O kadar ki, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Warren Christopar'ın Ankara'da yaptığı açıklamayla birlikte, bu koşul iyice belirginlik ka-

zandı. Bu durumda, Türkiye, Plan hedeflerini gerçekleştirmek üzere dışarıdan almak zorunda olduğu makina, teçhizat, hammadde, teknoloji için gereksindiği dövizleri ancak İMF'nin koşullarını yerine getirdiği oranda, alabilecektir. Bu koşulların neler olabileceği, şimdiye kadar TİB Bülteni'ninse çıkan yazılarda yeterince belirtildiği için, yinelemeye gerek yok.

Demek ki 4. Plan'ın kaderi yine emperyalist odakların elinde.

Diğer taraftan, 7 milyar dolar civarında olacağı beklenen proje kre dileri, yabancı sermaye girişi gibi kaynakların ise, hedeflenen düzeyde gerçekleşmesi gerçekten zor.

Bu durumda, 4. Plan döneminin sonunda, yine yüksek maliyetler, ve verilmiş bir yığın ekonomik ve siyasi ödün pahasına ancak gerçekleştirilebilmiş yatırımlar, yine birikmiş bir proje stoku ve emperyalizme olan bağımlılığı iyice pekişmiş bir Türkiye tablosuyla karşılaşacağız demektir.

● DIŞ SATIM:

4. Plan döneminde dışsatımın yılda ortalama % 18,6 oranında artırılması öngörülmektedir. 1978 yılında 1,8 milyar dolarlık dış satım, 1983'de 5,4 milyara çıkacak; böylece beş yılda dışsatım % 13,5 oranında artacak; buna karşılık dışalım ise % 64 artarak 7,4 milyar dolara ulaşacak. Böylece 4. Plan boyunca 30,7 milyar dolarlık dışalım sözkonusu, III. Planda bu tutar 22,5 milyar dolardı. Dışalımın öngörülenin çok daha üzerinde olacağı bugünkü gelişmelerin gün gibi ortaya koyduğu bir gerçek, Dışsatımın ise ağırlıklı imalat sanayii ürünlerine dayanacağı öngörülmektedir. Buna göre imalat

sanayii ürünleri 5 yıl içinde % 38,1 oranında artarak toplam dışsatım içinde 1978'de % 30,8 olan payını 1983 de % 61,4'e yükseltecektir. Öngörülen hedefin alabildiğine «iddialı» bir hedef olduğu ortada. Bu hedefe ulaşabilmenin önkoşulu ise **daha az tüketim, daha çok tasarruf ve daha çok satış.** Bu önkoşulu yerine getirebilmek için de dışarı satılacak ürünlerin hem yurtiçindeki tüketimini önlemek hem de maliyetini düşürerek dışalanlardaki rekabet gücünü artırmak gerekiyor. Yani karşılığı ücret olarak ödenen emek gücünün kendisini yeniden üretmesi için gerekli olan emek miktarını alabildiğine kısıp, karşılığı ödenmemiş emeğin boyutlarını ise alabildiğine genişletmek gibi bir politikanın uygulanması, öngörülen hedefi gerçekleştirmenin gereği olarak belirtilmektedir. Belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise, planın öngördüğü hedeflerin arkasında % 100 oranına varan bir devalüasyonu saklı tuttuğudur.

Gerçekten de dış satımda öngörülen hedefler böyle bir devalüasyonu kaçınılmaz kılmaktadır. Özetle, 4. Planın öngördüğü hedefler aşırı bir vergilendirmeyi öngörmektedir. Bu politika, alt-orta sınıfları da mülksüzleştirmeye yöneliktir. «Aşırı vergilendirme» diyor Marx «bir raslantı olmaktan çok bir ilkedir; Bunun, ücretli emekçinin koşulları üzerinde yaptığı yıkıcı etkiler, burada, bizi; bunun sonucu olarak, köylülerin zanaatçıların ve tek sözcükle bütün alt-orta sınıf unsurların zorla mülksüzleştirilmesinden daha az ilgilendirmektedir.» (8) İkincisi, aşırı vergilendirmenin yanısıra, yapılacak devalüasyonlar, yine kitlelerin mülksüzleştirilmesi sürecini kamçılایıcı bir etken olacaktır.

PETROL SORUNU VE OPEC ZAMMI:

● 1979 ve sonraki yıllarda etkisini ağırlıklı olarak duyuracak olan bir diğer gelişme de Petrol ihraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) tarafından petrole yapılan zamlarla ilgilidir. Buna göre 1979 OCAK ayından itibaren kademeli olarak uygulanacak zamlar şöyle olacaktır.

	Zam Oranı	Varil başına (Dolar)
1979 Ocak	% 5	13.33
1979 Nisan	% 3,8	13.84
1979 Ekim	% 2,9	14.70

Söz konusu zamlar Türkiye'yi iki şekilde etkileyecektir; birincisi doğrudan diğeri ise dolaylı olarak. **Doğrudan etkilenme**; yakın zamanda söz konusu olmayabilir. Çünkü Türkiye'nin Petrol dışalımının % 30'a ya-

kın kısmı Irak ve Libya'dan yapılmaktadır. Söz konusu dışalım için zamdan önce yapılmış fiyat saptamaları anlaşma süresi doluncaya kadar geçerli kalacaktır. Sürenin ne zaman sona ereceği konusunda bilgi sahibi değiliz. Diğer dışalım ise Ocak ayından itibaren %5 zamlı olarak yapılmaktadır. Nisan ayına kadar bu zamlı dışalım nedeniyle Petrole ödenen döviz miktarının 25 milyon dolar daha fazla olacağı belirtilmektedir. Türkiye'de enerji politikasının %50 oranında petrole dayandırıldığı bilinmektedir. Ne varki Petrol tüketimindeki artış hızı bu oranı sürekli olarak diğer enerji kaynakları aleyhine artıracak biçimde gelişmektedir. 1978'deki döviz darboğazı nedeniyle kısıtlanan dışalılara rağmen petrol tüketiminde bir azalma olmamış, yerli petrol üretimi ise oldukça alt düzeylere inmiştir.

Çizelge : 14

PETROLDE DURUM (Metrik ton)

	1977	1978 (9 aylık)
● Ülkedeki sivil petrol tüketimi	16.882.367	12.437.864
● Hampetrol üretimi	2.713.036	1.985.478
— Yerli firmalar	1.133.716	727.312
— Yabancı firmalar	1.579.320	986.609
● Hampetrol Dışalımı	11.658.768	8.278.212
— Yerli firmalar		7.857.391
— Yabancı firmalar		425.821
● Sivil Petrol Ürünü Dışalımı	2.412.794	3.677.552 (12 aylık)

Kaynak: Petrol İşleri Genel Müdürlüğü

Görüldüğü gibi, zorunlu dışalma konulan kısıtlamalara karşın, petrol tüketimi ve buna bağlı olarak zorunlu dışalım, önemini korumaktadır. Türkiye'nin içinde bulunduğu döviz darboğazı, yeni OPEC zamlarıyla birlikte daha da daralacak ve fiyat artışlarında önemli bir etken olarak kendisini duyuracaktır.

● OPEC zamlarından Türkiye'nin dolaylı olarak etkilenmesi ise dışalım fiyatlarındaki artışlar yoluyla olacaktır. Makina, araç-gereç, hammadde yarımamul madde yönünden emperyalizme bağımlı olan Türkiye, söz konusu ürünlerin imalinde girdi olarak kullanılan petrolün fiyatının artması sonucu, bu artışın

ürün fiyatlarına yansıtılmasıyla birlikte, bu yükün önemli bir kısmını yüklenmek durumunda bırakılacaktır.

Petrol zammından en fazla «etkilenecek» emperyalist metropollerin ABD, B. Almanya, Fransa ve İtalya olacağı beklenmektedir. B. Almanya 1979 yılında Petrole 2 milyar dolar, Fransa ve İtalya ise 1,5 milyar dolar fazladan ödeyecektir. Japonya ise 3.5 milyar dolarlık, ABD 7 milyar dolarlık fazladan ödeme yapacaklardır. Emperyalist metropoller, OPEC ülkelerine satacakları ürünler aracılığıyla ödeyeceklerinin önemli bir kısmını geri alabilecekleri gibi, zamdan doğan maliyet artışları sonucu bağımlı ülkelere sattıkları ürünlerin fiyatlarını da artırarak, yükün önemli bir kısmını bağımlı ülke halklarına yükleyeceklerdir.

Türkiye dışalımının % 16,5'inin B. Almanya; % 5,7'sinin Fransa; % 7,79'unun İtalya; % 8,17'si ABD; % 5.1inin de Japonya'dan yapıldığı (1977 verileri) anımsanırsa, OPEC zammının etkisini, özellikle 1979'un ikinci yarısında yoğun bir biçimde duyurabileceği söylenebilir.

● SONUÇ :

Sonuç olarak, 1979'da da yaşanan yapısal darboğazların alabildiğine daralacağını ve olumsuz etkilerini geniş yığınlar üzerinde tüm boyutlarıyla - ekonomik, politik, ideolojik-duyuracağını söyleyebiliriz. Bu tür yapısal sorunların özellikle yoğunluk kazandığı dönemlerde geniş halk kitleleri, büyük bir devrimci potansiyele sahiptirler. Bu potansiyelin fiili olarak kendisini dışa vurabilmesi için emekçi halka bizzat yaşadıkları sorunların nedenleri, doğrudan eylem ilişkisi ve etki alanın-

da kavratılmalı ve bu sorunları ortaya çıkaran nedenleri ortadan kaldırmanın, bizzat kendi mücadeleleriyle olabileceği bilinci toplumsallaştırılmalıdır. Devrimcilerin görevi, bu bilinci geniş halk yığınlarına benimsetmek ve buna bağlı olarak halkın eylemlilik düzeyini nitel ve nicel olarak yükseltmek, örgütlemektir.

Buna karşılık böylesi dönemlerde «düzen bekçileri» ise halkın hoşnutsuzluğunun nedenlerini alabildiğine gizlemeye, kitlelerin varolan eylemlilik yoğunluğunu düşürmeye çalışırlar. «Umut» rezervleri de tükenmiş olduğundan, bu düşürme, bugün daha çok baskıya ve zulüme dayanan bir yöntemle yapılmaktadır.

Özetle, 1979, her türlü güçlüğe rağmen daha çok çaba, daha çok mücadele azmi bekliyor, bizden .

NOTLAR :

1. «Ücretler ve fiyatlar» ile ilgili veriler için DİSK Araştırma Enstitüsünün «1978 Raporu» isimli çalışmasından yararlanılmıştır.
2. K. Marks, Seçme Yapıtlar I, S. 251 Sol yayınları, 1976/ANKARA
3. K. Marks; Kapital Cilt I S. 645, Sol yayınları, 1976/ANKARA
4. V.İ. Lenin Emperyalizm S. 78 Sol yayınları. 1975/ANKARA
5. W.İ. Lenin, a.g.e. s. 98
6. K. Marx a.g.e. s. 773
7. 4. Plan Modeli ve Çözümlerine Yöneltilen Eleştiri ve Önerilerin Değerlendirilmesi DPT - İPD. s. 56.
8. K. Marks a.g.e. s. 770

PROGRAM VE PROJE KREDİLERİ :

I. Giriş

Sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşması olgusuna bağlı olarak gelişmiş kapitalist ülkelerde sermaye birikiminin olduğu dev boyutlar bu ülkelerde «sermaye fazlası» sorununu ortaya çıkarmıştır. Kâr oranlarının düşme eğilimi bu fazlanın o ülke içinde yatırılmayarak ihraç edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu olgu emperyalizmin en temel özelliklerinden olan sermaye ihracı olgusudur.

Sermaye ihracının en belirgin biçimlerinden biri, devlet borçlarıdır. Sermaye fazlasına sahip ülke, bu fazlayı devlet borcu biçiminde bir diğer ülkeye aktarırken, bir takım koşullar da öne sürmektedir. Böylece hem verilen borçtan faiz geliri elde edilmekte hem de verilen borç, o ülkede üretilen mal ve hizmetlerin alınmasında kullanılmak koşuluyla verildiğinden, emperyalizm, pazar sorununa belli ölçülerde çözüm bulabilmektedir.

Lenin, «Kapitalizmin En Yüksek Aşaması Emperyalizm» adlı kitabında bunu şöyle ifade etmektedir; «Mali sermaye tekeller çağını yaratmış bulunuyor, ve tekeller her yere tekelci ilkelerini sokuyorlar: açık piyasada rekabetin yerini kârlı alışverişler yapmak için 'bağların' kullanılması alır. En çok rastlanan şey, verilen borcun bir kısmını borç veren ülkeden yapılacak satın almalar için, özellikle savaş malzemesi veya gemiler v.b. siparişlerine harcanacağına şart koşulmasıdır. (...) Sermaye ihracı böylece emtia ihracını teşvik eden bir araç haline gelir.» (1) demekte, İngiltere ve Al-

many'a'nın son yirmibeş yılda (1915) Arjantin, Brezilya ve Uruguay'da yaklaşık olarak 4 milyar dolar yatırdıkları ve bunun sonucu olarak bu üç ülkenin toplam ticaretinin % 46 sını ellerinde tuttıkları örneğini vermektedir.

Bağımlı ülkeler diğer gelişmiş ülkelerden finansman ve uluslararası likidite sorunu nedeniyle borç alırlar. Finansman sorunu belli yatırımların gerçekleştirilmesi için ülkede yeterli sermaye birikiminin olmaması nedeniyle, yabancı ülkelere kaynak aktarımına yol açmaktadır. Uluslararası likidite sorunu ise çeşitli ülkelerin değişik para birimleri kullanmalarının sonucu olup, bağımlı ülkelere, yabancı mal ve hizmetler satın alabilmek için gerek duyulan dövizin borçlanma yoluyla sağlanmasına neden olmaktadır. Ancak borçlanma bir kez başladıktan sonra alınan borçların ana para ve faiz ödemeleri, yeni borçların alınmasına yol açmaktadır.

Türkiye'nin dışarıya olan borçlarının tutarı yıllar itibariyle sürekli artmaktadır. 1973'de 1950 milyon dolar olan dış borç, 1977'de 11240 milyon dolara ulaşmıştır. 1978 yılında vadesi dolan borçların ertelenmesi için kapı kapı dolaşılması, ve bu borçların faizleriyle birlikte 25 milyar dolara ulaşması (2), borç alıp verme sistemine bir kez elini

(1) Lenin, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması Emperyalizm, s. 80-82 Çev. Erdoğan Başara, Sol Yayınları, 1965.

(2) 19.12.1978 ANKA Günlük Ekonomik Bülten

kaptırmanın, kolunu kurtaramayacağını göstermektedir.

Emperyalist ülkelerin ve onların denetimindeki finans kuruluşlarının borç olarak verdiği krediler, **program ve proje kaideleri** biçimini almaktadır. Proje kredileri, borç isteyen ülkedeki belli bir yatırımı karşılamak için verilmekte, verilen kredi ile belli mal ve hizmetlerin krediyi veren ülkeden veya o ülkenin belirlediği bir firmadan alınması şart koşulmaktadır. Program kredileri ise, borçlu ülkenin ithalât gereksinimlerinin karşılanmasında kullanılmakta olup bu krediler üzerinde pek fazla kayıt yoktur. Ancak bu krediler genellikle azınlıktadır. Aşağıdaki çizelgeden, 1970 - 1978 yılları arasında Türkiye'ye sağlanan program ve proje kredileri görülmektedir.

Çizelge I
Yıllara Göre Program Ve Proje Kredileri

	Program Kredi-	Proje Kredi- leri (milyon \$)
1970	217	179
1971	89	219
1972	73	222
1973	48	328
1974	33	237
1975	6	381
1976	6	608
1977	3	499
1978	535	400

KAYNAK: 1978 Maliye Bakanlığı
Yıllık Ekonomik Raporu, s. 41.

II. CHP Ağırlıklı Hükümet Döneminde Alınan Krediler

Ecevit hükümeti, tercihlerinin emperyalist-kapitalist sistemden yana olduğunu, 1978 yılı içindeki birçok uygulamalarıyla ortaya koymuştur. Dışa bağımlı ekonominin gereksindiği kredinin sağlanması için IMF'nin önerileri büyük ölçüde uygulanmış ancak emperyalist sistem, hükümetin istediği miktarda krediyi Türkiye'ye sağlamamıştır. 1978 yılında yabancı ve yerli heyet trafiği bir hayli yoğun olmuş; bir yandan «taze para» bulmak ve borçları erteleme için başta Ecevit olmak üzere bir çok yetkili yurt dışına giderken, öteyandan emperyalist ülkeleğin ve onların ekonomik, askeri ve siyasi örgütlerinin (IMF, OECD, AET, NATO v.b.) temsilcileri Türkiye'ye gelmiştir. Bütün bu görüşmelerin sonucunda 1978 yılında yapılan mali anlaşmalar çizelge 2'de özetlenmiştir.

TÜSTAV

Çizelge 2 :

1978'in Mali Anlaşmaları (Milyon Dolar)		
Anlaşmanın Türü	Anlaşma Tutarı	1978 Kullanımı
● Program Kredisi	1.096.7	535
— Hükümetler ile	380.4	110
— Uluslararası Kuruluşlarla	616.3	325
— Para Piyasaları ile	100.0	100
● Proje Kredileri	803.6	400 (1)
— Hükümetler ile	220.0	—
— Uluslararası Kuruluşlarla	229.0	—
— Para Piyasaları ile	354.6	—
● Proje Kredileri Peşin		
— Ödeme Anlaşmaları (2)	73.2	73.2
● Petrol Kredisi (3)	605.0	250.0
● Borç Ertelemesi	1.347.0	—
— OECD Bünyesinde	975.0	—
— Petrol Borcu	369.0	—
— Borç Silinmesi	3.0	—
● Hibeler	0.4	—
TOPLAM	3.320.9	1.258,2

KAYNAK : 78'e bakış, Cumhuriyet Gazetesi Eki, s. 7

(1) 1978 yılı kullanımı, önceki yıllarda imzalanmış olan proje kredilerinin kullanımını içermektedir.

(2) Proje kredilerinin kullanımını içeren, %10 dolayında bir peşin ödeme yapılması gerekmektedir.

(3) Petrol Kredisi Anlaşmaları başlıca Irak, İran ve Libya ile yapılmış olup farklı koşullara sahiptir.

Çizelgeden görüldüğü gibi, 1978 yılında, 1 milyar 96.7 milyon dolarlık program kredisi, 803.6 milyon dolarlık proje kredisi sağlanmış, 1 milyar 347 milyon dolarlık vadesi gelen borç ertelenmiştir. Ancak sağlanan kredilerin tamamını 1978 yılı içinde kullanmak mümkün olmamıştır. Çünkü para ödemesi, her kredi anlaşmasının kendi özel koşulları çerçevesinde anlaşmanın imza tarihinden belli bir süre sonra olmaktadır. 1978 yılı içinde 535 milyon dolar program kredisi, 400 milyon dolar proje kredisi kullanılmıştır. Öte yandan, 1978 O-

cak-Ekim döneminde Merkez Bankasına intikal eden kredi miktarı 370.5 milyon dolardır.

Çizelge 3 :

Kredilerden Merkez Bankası Hesaplarına İntikal Edenler (Dolar)

Uluslararası Para Fonu	178 063 624
Banker kredisi	42 500 000
Para piyasaları	100 000 000
Avrupa İskan Fonu	33 360
Konsorsiyum kredileri	19 946 729
Avrupa Yatırım Bankası ve IDA	31 981 240
TOPLAM	370 524 953

KAYNAK: ANKA Günlük Ekonomik Bülten, 14.12.1978.

Maliye Bakanı Z. Müezzinoğlu'nun açıklamasına göre bu miktar yıl sonunda 675 milyon doları bulmuştur. (3)

(3) Milliyet Gazetesi, 1.1.1979.

III. 1978 YILI İÇİNDE İMZALANAN PROGRAM VE PROJE KREDİLERİ ANLAŞMALARINI
 Çizelge 4: PROJE KREDİLERİ ANLAŞMALARINI (1978)

Borçlu	Alacaklı	Anlaşma Tarihi	Tutarı (Ml.Dol.)	Faiz (%)	Ödemesiz Süre (ay)	Ödeme S. (ay)	Açıklama
Hükümetler Düzeyinde:							
Türkiye	F. Almanya	28 Temmuz	47.6	2	120	360	TSKB'na özel kesim projeleri
Türkiye	F. Almanya	9 Mayıs	61.9	2	120	360	Çankırı Çim., TEK, Divriği Pelletleme Tes
Türkiye	Norveç	28 Haziran	37.1	Koşullar proje bazında belirlenecek			Adıgüzel, Karacaören, Köklü ce, Boğaz geçişlerinde, Radar, Gemi teğ., Gemi alımı
Türkiye	Norveç	28 Haziran	18.5	Koşullar proje bazında belirlenecek			TSKB'ca özel kesim projeleri
Türkiye	Avusturya	11 Ağustos	33.4	6	48	180	Çayırhan, Köklice, Soma, Kastamonu, Küre
Türkiye	Finlandiya	15 Kasım	21.5	-	-	-	
	Toplam		220.0				
Uluslararası Kuruluşlar:							
Erdemir	Dünya Bankası	30 Haziran	95.0	7.5	48	204	Erdemir Tev.
Orman Bak.	Dünya Bankası	5 Haziran	86.0	7.5	48	192	Karadeniz Ormancılık
Tarım Bak.	Dünya Bankası	5 Haziran	24.0	7.5	48	192	Hayvancılık
TPAO	Dünya Bankası	21 Kasım	2.5	7.5	48	192	Batı Raman İncil Üretim
SEKA	Av. Yat. Ban.	21 Şubat	7.5	4.5	48	264	Dalaman Artık Temizleme
DISUTAŞ	Av. İskan Fonu	1 Ocak	6.0	6.75	84	96	Besicilik
	Toplam		221.0				
Para Piyasaları ve Firmalar:							
DSİ	Creditansalt Bank Verelin (Avusturya)	17 Şubat	10.8	7.75	42	120	Suat Uğurlu (1) Hes
TCDD	Banque L'union Europeenne	14 Mart	27.5	7.35	6	84	75 adet lokomotif alımı

Yüzölçü 4: (devam)

Petkim	Japon-Nissko	31 Mart	42.4	7.5	6	84	Aromatik Ünitisi Aliğa
Petkim	İtalya-Tec-hipetrol	11 Mayıs	33.8	7.75	6	96	Tenastalik asit Aliğa
Petkim	Amro-Bank, Hollanda	18 Temmuz	9.3	7.5	48	96	Nafta parçalama ünitesi Aliğa
İpraç	Amro-Bank, Hollanda	3 Nisan	3.6	7.75	24	96	Uç-buhar kazanı
Çimento San.	Societe Generale, Fransa	18 Nisan	9.9	7.25	-	60	Elektrik donanımı
Soda San.	Fransız B. Invest Ex-post, D. Alm.	4 Mayıs	11.6	7.5	4	144	2. Cenişleme Projesi
Soda San.	Fransız B. Banka Exterior De Espana	8 Mayıs	9.1	8.0	3	96	"
MTA	Norway OLT	26 Haziran	1.9	1.75	-	48	Polt, Yenice, Vezirköprü Yonga Levha
Orman Bak.	Societe Generale Belçika	6 Temmuz	0.5	8.25	4	60	5 adet gemi
Denizcilik Ban.	Credit Commercial De France	11 Temmuz	3.4	8.25	6	84	Oymapınar
DSİ	Italy Nova Pizonomi Dreschner B. Banque Fr. Du Cem. Ext.	3 Ekim	56.8	7.5	6	168	220 bin izolalatör
TEK	"	(İnzada)	1.6	7.25	6	60	1200 adet izolatör
TEK	"	"	0.6	7.25	6	60	Hava, Oksijen, Nitrojen Aliğa
Petkim	"	11 Mayıs	6.3	8.0	3	84	5550 Teleks
PTT Ank, Bal.	"	28 Ağustos	9.6	8.25	6	96	Kamyon
"	"	21 Ekim	0.3	Libor +1.5	18	42	Çöp kamyonu
DSİ	A.C.E.C. Belçika	"	1.8	7.25	6	60	Oymapınar
"	"	27 Kasım	24.0	-	-	-	Oymapınar Elektromekanik Donanım
TSKB	Export Kredi Finlandiya	"	60.0	-	52	120	Özel kesim projeleri
		3 Kasım	40.3	-	-	-	
		Toplam				377.7	
		Genel Toplam				818.7	

Kaynak: 29.11.1978, Anka Günülik Ekonomik Bilten

Çizelge 1: PROGRAM KREDİSİ ANLAŞMALARI (1978)

Borçlu	Alacaklı	Anlaşma Tarihi	Tutarı (Mill.Dol.)	Faiz (%)	Kısmenlik Suresi (ay)	Ölçme S. (ay)	Açıklama
Hükümetler Düzeyinde:							
Türkiye	F. Almanya	7 Nisan	23.8	2.0	120	360	İthalat
Türkiye	Avusturya	11 Ağustos	16.6	7.60	-	24	"
Türkiye	Romanya	11 Eylül	240.0	7.50	12	12-84	Kamu-Özel İthalat
Merkez B.	D. Almanya	-	50.0	-	-	-	İthalat
		Toplam	330.4				
Uluslararası Kuruluşları:							
Türkiye	IMF	24 Nisan	90.0	(3)	(3)	(3)	Kayıtsız
Türkiye	IMF	" "	360.0	(3)	(3)	60	Kayıtsız
Azot San.	Faism K.B.	22 Temmuz	16.3	(4)	15	21	Belirli mallar ithalata
Maliye B.	Dünya Ban.	8 Kasım	150.0	7.35	43	204	"
		Toplam	616.2				
Para Piyasaları:							
Merkez B.	Bankalar(5)	2 Mayıs(6)	100.0	Libor	24	60	Kayıtsız
				+0.825			(7)
		Genel Toplam	1046.7				

(1) Telaflı edici finansman kolaylığı (ihracat geliştirilmesine karşı)

(2) Stand-by Kredisi

(3) Fon'un kararına göre bir bedel ödenecektir.

(4) Faiz yoktur, ancak ithal edilecek mallar için ton başına 2.20 dolar masraf ödenecektir.

(5) Libya Arap Dış Bankası'nın garantisi ile bir Bankalar Grubu

(6) Libya ile yapılan anlaşma tarihi. Kredi anlaşması Ağustos'ta imzalandı, para Eylül'de geldi.

(7) Libor altı ayda bir belirlenecek. Libor üzerinden ödenecek ek faiz ilk iki yıl % 0.75, son üç

Yıl % 0.875 olacak.

Kaynak: 29.11.1978, Ankara Günlük Ekonomik Bülten

İntikal eden krediyle, 1978'de kullanılan kredi miktarı arasındaki farkın daha önceki yıllarda imzalanan kredi anlaşmalarında sağlandığı söylenebilir. Yıllık dış finansman gereksinimi kabaca 2 milyar dolar olan Türkiye'nin 1978 yılı içinde sağladığı 675 milyon doların son derece yetersiz olduğu ve emperyalistlerin kendi koşulları yerine getirilmedikçe kredi sağlamada Ecevit Hükümetine kolaylık tanımadığı görülmektedir. Bu şekilde, hükümetin kredi bulmak için gösterdiği çabaların olumlu sonuç vermesi ancak, emperyalizme daha büyük ekonomik ve siyasi ödünlerin verilmesiyle mümkün olmaktadır.

Çizelge 4 ve 5'te 1978 yılında yapılan program ve proje kredileri anlaşmasının dökümü görülmektedir.

Proje kredilerinin dökümüne bakıldığında, Romanya'dan 240 milyon dolar, D. Almanya'dan 53 milyon dolar, İslâm Kalkınma Bankasından 16.5 milyon dolar ve Libya Arap Dış Bankasının garantisiz bir bankalar grubundan 100 milyon dolar sağlayan anlaşmalar yapıldığı görülmektedir. Bu miktar (406.3 milyon dolar), toplam program kredileri tutarından çıkarıldığında, emperyalist sistemden sağlanan kredinin (640.4 milyon \$); 1978 içinde anlaşması yapılan proje kredileri tutarından (818.7 milyon \$) daha düşük olduğu bulunmaktadır.

Program ve proje kredilerinden, anlaşma metinleri 1978 yılının resmi gazetelerinde yayımlananlarda şu genel özellikler gözlenmektedir:

a) **Proje Kredileri:** Bu kredilerin büyük bir çoğunluğunda krediyi veren kuruluş, kredinin alınacağı mal ve hizmetlerin, hangi firmalardan sağlanacağını önceden belirlemektedir. Bu kredi devletten devlete veriliyorsa, krediyi veren devlet veya resmi kuruluş, bu

mal ve hizmetlerin kendi ülkesinden alınmasını zorunlu kılmaktadır. Krediler, uzun vade ve düşük faizle verilse bile, kredi karşılığı alınacak mal ve hizmetler üzerine getirilen kısıtlamalar, uluslararası tekeli sermayenin amacının, kendine pazar yaratmak ve mallarını tekel fiyatlarıyla satmak olduğunu göstermektedir. Verilen proje kredileri karşılığı alınması öngörülen makina, doların ya da mühendislik hizmetlerinin dünya piyasalarında belirlenmiş fiyatları yoktur ve bunlar için çok yüksek fiyatlar istenmesi söz konusudur. Bu nedenle emperyalist ülkelerde, proje kredileri daha çok yeğlenmektedir.

Verilen kredinin belirlenen koşullar dışında kullanımı halinde iptal edileceğini belirten anlaşma maddeleri, saptanan ülke veya firmanın dışında daha elverişli koşullarda mal ve hizmet alımını olanaksız kılmaktadır. Bu konuda birçok örnek verilebilir. Devletten devlete verilen krediler düzeyinde, F. Almanya tarafından DSİ'ne Oymapınar barajı ve hidroelektrik santralının finansmanı ile TSKB'na özel sektördeki küçük ve orta çaptaki projelerin finansmanı için verilen (96 + 10 milyon DM) kredinin anlaşma metniyle, krediyle alınacak malların Almanya'dan sağlanması şart koşulmaktadır. Alman Kalkınma İçin Ödünç Kurumunun TSKB'na verdiği

15 Milyon DM'lık bir diğer kredinin de küçük ve orta büyüklükte özel sektör imalat kuruluşlarına verilmesi çekicidir. Kısa bir süre önce Avrupa'nın ve Orta Doğu'nun «kasabı ve manavı» işlevini yüklenmesi uygun görülen Türkiye'nin emperyalist-kapitalist sistemindeki işbölümünde kendisine yakıştırılanı gerçekleştirilmesi bakımından bu krediler anlamlıdır.

Ayrıca, emperyalizmin etkin fi-

nans kuruluşlarından Dünya Bankası da küçük imalat sanayii için kredi vermekte, özellikle tarım kesimine yönelik kredileri, tarımda kapitalleşme sürecinin hızlandırılmasını amaçlamaktadır. Dünya Bankası 5 Haziran 1978'de yaptığı kredi anlaşmasıyla Ziraat Bankasına IV. Hayvancılık Projesi için 24 milyon dolar vermektedir. Proje, doğu illerinde hayvancılığın geliştirilmesi için özellikle «küçük çiftçilere» kredi verilmesini öngörmektedir. «Küçük çiftçi» deyişiyle, proje öncesi yıllık net aile geliri 35 bin TL'ni aşmayan çiftçiler kastedilmektedir. (4)

Avrupa İskân Fonuda, 29.9.1978 tarihinde hükümetçe onaylanan anlaşmaya göre, DİSUTAŞ için 12 milyon DM'lık proje kredisi vermektedir. DİSUTAŞ süt üretimine yönelik bir projedir.

Kanada İhracatı Geliştirme Kurumunca YSE Genel Müdürlüğüne, Makina ve Ekipman Yenileme Projesinin finansmanı için verilen 12.7. milyon Kanada Dolarlık kredinin «Canada Dominion Road Machinery Co. Ltd.» den mal alımı için kullanılması bağlayıcı hüküm olarak getirilmektedir. «Credit Suisse» adlı İsviçre kredi kuruluşunun DSİ'ne verdiği 14.6 milyon İsviçre franklık kredi karşılığında inşaat kontrolü mühendislik hizmetleri için alımların «Electrowatt Engineering Services Ltd.» den yapılması şart koşulmaktadır. Bu gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Makina ve teçhizatın belirli firmalardan alınması zorunluluğu, yedek parçaların da bu firmalardan alınması zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Firma yedek parçayı vermediği an üretim duracağından yedek parçalar için çok yüksek fiyatlar talep edilebilmektedir. Karayolları Genel Müdürlüğü'ne 100 adet

traktör almak için, J.I. Case Company And Harris Trust and Savings Bank of Chicago'yla yapılan anlaşmada, alınan 1 milyon 400 bin dolarlık kredinin 89.637 dolarının yedek parça alımı için kullanılacağı belirlenmektedir.

Bu anlaşmalara özgü diğer genel koşullar şunlardır: Kredi veren ülke, kredinin alımında kullanılacağı malların nakliyesinde kendi firmalarına, borçlu ülkenin firmalarıyla eşit koşullar tanınmasını istemektedir. Örneğin, 12.2.1978 tarihli resmi gazetede yayınlanan ve Federal Almanya'nın DSİ ve TSKB'na verdiği 130 milyon DM'lık kredinin anlaşma metninde 5. maddede «T.C. Hükümeti, ikrazdan karşılanmak suretiyle, kara, deniz ve hava yoluyla nakledilecek şahıs ve mallarla ilgili olarak yolcu ve ihracatçılara nakliyat teşebüslerinin serbest seçimi için müsaade edecektir. T.C. Hükümeti işbu anlaşma çerçevesinde ithal edilecek mallarla ilgili olarak F. Alman Cumhuriyeti'nde mukim olan bu teşebbüslerin Türk nakliyat teşebbüsleri muvacehesinde adil ve eşit iştiraklerinin değerini azaltabilecek veya onları bu iştirakin dışında bırakabilecek her türlü tedbiri almaktan imtina edecek ve talep edildiğinde gerekli müsaadeyi verecektir.» denmektedir. (5)

Kredi karşılığında sattıkları malların kendi firmalarının yüksek fiyatlarla naklettirilmesinin yanında, emperyalist ülkeler satılan malların kendi firmalarına sigorta ettirilmelerini de talep edebilmekte ve bu yolla da kazanç sağlamaktadır.

Bir diğer koşul, kredi veren ülke ile Türkiye arasındaki anlaşmaz-

(4) 19.10.1978 Resmi Gazete.

(5) Deniz taşımacılığında emperyalist sömürü hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. TİB Bülteni, Ocak 1978, sayı 43.

İklimin çözümünde kredi veren ülkenin hukuk ve yasalarının geçerli olmasıdır. Ayrıca, yapılan kredi anlaşmasını olumsuz yönde etkileyecek hiç bir yasal değişikliğin yapılması şart koşulmaktadır. Örneğin, Dünya Bankası ile Ereğli Demir Çelik A.Ş. arasında yapılan 95 milyon dolarlık kredi anlaşmasında Türkiye'nini 7462 sayılı Ereğli Demir Çelik Fabrikasında, hisselerin % 50'sinden fazlası devlete ait olmasına rağmen anonim şirket statüsüne yönelik bir değişiklik yapma girişiminde bulunamayacağı belirtilmektedir. (6)

b) Program Kredileri : Bu kredilerde, proje kredilerine göre daha az kısıtlamalar bulunmaktadır. Genellikle ithalat gereksinimlerini karşılanması için verilen bu kredilerde, kredinin ne miktarda ve hangi sektörde kullanılacağı önceden belirtilmektedir. Örneğin Dünya Bankasının Türkiye'ye verdiği 150 milyon dolarlık kredide yukarıda ki koşulun yer almasının yanısıra, verilen krediden, kredinin yalnızca Denizcilik Bankası ve IDA (Uluslararası Kalkınma Birliği) kredilerinden faydalanarak yapılacak Satın Alımlarda Uygulama Rehberinde belirlenen koşullar uyarınca ve Banka üyesi ülkelerden yapılacak satın almalarda kullanılabilmesi belirtilmektedir. (7)

Program ve proje kredilerinde düşük faiz, uzun vade uygulamasına rastlanmaktadır. Ancak uzun dönemde, toplam bileşik faizlerin

- (6) Madde 4.03, 6.02-C, 31.10.1978, **Resmî Gazete**
- (7) 10.1.1978, **Resmî Gazete**, Dünya Bankası ve IDA hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **TİB Bülteni Ocak 1978, sayı - 43.**
- (8) Erhan İşıl, «Dış Yardımlar Öyküsü ve Asıl Çözüm,» 10.1.1978, **Milliyet.**

büyük mali yükler getirdiği söylenmektedir. Bu bileşik faiz oranı % 97,5 ile % 140 arasında değişebilmektedir. (8)

IV. Sonuç

Dışa bağımlı bir ekonominin yatırımlarda finansman sorununu ve uluslararası likidite sorununu çözmek için borç olarak aldığı krediler, faizleriyle o ülke ekonomisinin sırtına büyük yük olmasının yanısıra, satın alınacak mal ve hizmetlerin nereden alınacağını belirlemesiyle, ülkenin, kredi veren ülke ve kuruluşlara bağımlılığını arttırmaktadır. Ayrıca mal ve hizmetlerin alımında, bunları satacak ülke ve kuruluşların belirlenmesi, bu ülke veya kuruluşça verilen teknolojiyi borçlu ülkenin koşullarına bakılmaksızın, kabullenmeye götürmektedir. Böylece ya görece olarak geri teknolojiler ya da hiç denenmemiş yeni teknolojiler getirilmekte ve ilk kez o ülkede denemektedir. Ankara'da uzun süredir uygulamaya konulamayan dumansız yakıt projesi, denenmemiş yeni teknoloji ithalinin çarpıcı bir örneğidir.

Borç ilişkisinin emperyalizm açısından yararı, daha fazla sermaye ihracı olanağı yaratması ve sermaye ihracı aracılığıyla yeni pazarlar açması ve borç alan bağımlı ülkeleri kendine daha bağımlı kılmasıdır. Bağımlı ülkeler de borçlarını ödeyebilmek için sürekli yeni borç almak zorunda kalmakta ve yeni borç, yeni yeni getirilen koşullarla bağımlı ülkeleri emperyalist sisteme daha da bağlamaktadır.

● Dışa bağımlılığın azaltılması görüşüne, IV. Plan Stratejisinde sık sık yer veren CHP ağırlıklı hükümetin 1978 yılı içinde imzaladığı kredi anlaşmalarının niteliği, bu istemin bu sistem içinde gerçekleştirileceğinin açık göstergesidir.

«İHRACATA YÖNELİK EKONOMİ» TARTIŞMALARI ÜZERİNE

Son yıllarda adı duyulan «İhracata Yönelik Sanayi» stratejisi tartışmaları yaşadığımız dönemde daha da güncelleşti. Çeşitli vesilelerle gerek hükümet çevrelerinin, gerekse egemen sınıf ideologlarının sık sık gündeme getirdikleri bu stratejinin ilk görüntüsel hedefleri; «sanayimizin artık sadece iç pazara değil, dışa da yönelik olacağı, böylece de döviz gelirlerimizin artacağı, kalkınma hızımızın yükseleceği.. vb.» iddialarıdır. Ancak, görüntünün arkasına sarktığımızda nasıl bir manzarayla karşılaşabiliriz? Başka bir soruyla, hedefi «ihracata yönelmek» olan bu sanayileşme stratejisinin gerekçeleri, önkoşulları ve dolayısıyla emekçi halklar açısından sonuçları neler olabilir?

Sözkonusu hedef, sadece Türkiye'de değil, emperyalist işbölümü/hiyerarşisi içinde, «ithal ikameci» diye nitelendirebileceğimiz bir basamaktaki bağımlılık konumunda yer alan diğer ülkelerde de revaçta. Onlarda da bu strateji, o ülkenin egemen sınıfları ve siyasi iktidarlarınca hedefleniyor. Demek ki, mevcut konumdan bir değerine bir «sıçrama» yapma isteği var; bu konumdaki bir çok ülke buna talip. Ancak talip olmak yetmiyor; bu talebin kabulü, hiyerarşinin en tepesindeki ülkelerin onayına bağlı. Başta ABD olmak üzere diğer emperyalist metropollerin güçleri oranında temsil edildikleri IMF, Dünya Bankası gibi «tanıdık» örgütler aracılığıyla bu talep kabul veya reddediliyor. Bağımlı ülkelerin «ihracata yönelik sanayi» stratejisi taleplerini değerlendirirken «en üsttekilerin» tercihlerini belirleyecek ölçüt, emperyalist - kapitalist sistemin yeneden üretim koşullarının sağlanabilmesi olabilir ancak. Bu ölçütten hareketle, yeniden üretim koşulları-

nın sağlanması için mevcut potansiyel olanakların hangi ülkede daha «elverişli» olarak fiili biçimde ortaya çıkarılması mümkünse, tercih o ülkeden yana yapılacaktır. «İthal ikamesi» ne dayalı stratejinin yerini «ihracata yönelik sanayi» stratejisinin alması talebinin, hangi ihtiyaçlardan kaynaklandığı; hangi açmazların bu talebi egemen sınıflara dayattığı, böyle bir birikim modelinin gerekleri ve emekçi halklar açısından doğuracağı sonuçlar, yazımız içinde ele alınmaya çalışılacaktır.

Konuyla ilgili tartışmalar çeşitli resmi, özel, akademik platformlarda hala sürdürülmekte (1). Bu platformlara bazı «ilerici» aydınların da katıldığını görüyoruz. Bunda belki de «ihracata yönelmek» sözcüklerinin «büyüleyici» etkisi var. Her politika, uygulama alanı bulmak istiyorsa alanı içerisine giren tüm öğelerden «onay» almak durumundadır. Bu onay, belki ideolojik öğelerin eklenmesinden oluşan bir yumak, bir çerçeve aracılığıyla yapılır. «İhracata yönelik sanayi» politikasının ideolojik çerçevesinde ön planda tutulanlar, «ihracata yönelmek», «kalkınma», «üretici güçlerin gelişmesi» vb. türden öğeler olmaktadır. «İlerici» aydınların da sorunları tartışırken «hasmın» (burjuvazinin) kavramlarını alıp, hayatı bu «büyüleyici» sözcüklerin cendesine sıkıştırmak gibi tarihi-teorik

(1) Bu tartışmalardan 4-8 Aralık 1978 tarihlerinde Ticaret Bakanlığı ve UNIDO'nun ortaklaşa düzenledikleri seminer ile Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyetince 7-9 Kasım 1978'de düzenlenen «Türk Ekonomisinin Dışa Açılma Sorunları» semineri en önemlileridir.

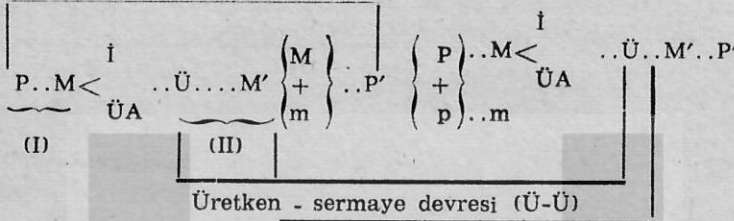
bir yanılgıya düştüklerini görürüz. Bu da doğal olarak burjuvazinin olmasına takılmak, ona «ilericilik» adına akıl hocalığı yapmak sonucunu doğuruyor. Oysa sorun, burjuvazinin kavramlarıyla tartışılmamalıdır. Kavramlar, hiç de göründükleri gibi masum değildirler; veri alınıp kullanıldıklarında hasmın oyununa gelmek, onunla aynı teorik sorunsalda tartışıp, aynı sonuçlara varmak sonucunu doğurur. O halde yapılması gereken, soruna Marxist kavram ve nosyonlardan oluşan bir çerçeve ile yaklaşmaktır. Ancak böyle yaptığımızda görüntünün arkasına sarkıp «bugün» ü ve «geçmiş» anlayabilir ve «ge-

leceğe» yönelik öngörülerde bulunabiliriz. Bu noktadan hareketle, sorunu sermayenin uluslararasılaşması süreci bağlamında ele alıp çözümlenemeyen gerekiyor. İşte bu yazımızda, «İthal ikamesi» ve «İhracata Yönelik Sanayi» tartışmalarına alternatif bir platform sunmaya çalışacağız.

SERMAYENİN ULUSLARARASILAŞMASI VE EKLEMLENME SÜRECİ

Bilindiği gibi, toplumsal sermaye devresi (circuit) formülünün açılımı şöyledir ;

Para - sermaye devresi (P-P')

Meta - sermaye devresi (M'-M')

(I) Kapitalist tarafından üretim için işgücü ve üretim araçları mallarının satın alınması

(II) Üretim süreci

P : para - sermaye

M : üretimde kullanılmak üzere satın alınan malların toplam değeri (değişim değeri) veya meta - sermaye

M' : bir üretim süreci sonucunda başlangıçtaki malların toplam değerinden daha fazla değere sahip mal (lar) ın toplam değeri veya yeni meta - sermaye

m = M'-M: yeni üretilmiş mal (lar) içinde cisimleşmiş olan artık-değer

Ü : üretken sermaye

İ : işgücü

ÜA: üretim araçları

P' : başlangıçtaki para - sermayenin değerinden daha fazla değeri ifade eden para - sermaye

p = P'-P: paraya dönüşmüş olan artık-değer

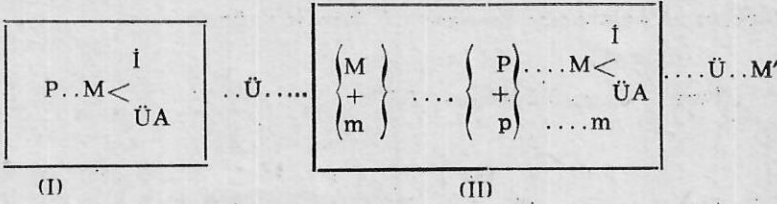
Sermayenin uluslararasılaşması kavramsal olarak iki düzeyde belirlenir. Birincisi toplumsal sermaye devresinin gerçekleştiği alanın uluslararasılaşmasıdır ve bu anlamda para-sermaye, meta-sermaye ve üretken-sermaye devrelerinin gerçekleştiği alanların uluslararası ölçekte genişlemesidir. İkincisi ise,

bizzat bu devre içinde hareket eden sermayenin bir toplumsal ilişki olarak P-İ ve P-ÜA eylemlerinde uluslararasılaşmasıdır. Bu anlamda sermayenin, yani kapitalist üretim ilişkilerinin uluslararasılaşması para-sermaye (P..P') ve meta-sermaye (M'..M') devrelerinde oluşur. Para-sermaye (P..P') devresi, işgücünün sermaye tarafından satın alınmasını ve işgücünün (üretim araçlarında nesneleşmiş olan) sermaye ile antagonistik bir biçimde karşı kar-

şıya gelişlerini ifade eder. (P-İ eylemi).

Meta-sermaye (M'..M') devresinde ise kapitalist ilişki artık-değerin dolaşımı biçiminde ortaya çıkar. Bu devre, kapitalist ilişkinin bir ifadesi yerine, bir toplumsal ilişki olarak sermayenin hareketini, yani sermaye ve kâr hareketlerini ifade eder. (2)

Bu anlamda toplumsal bir ilişki olarak sermayenin uluslararasılaşması;

biçimde formüle edilebilir.

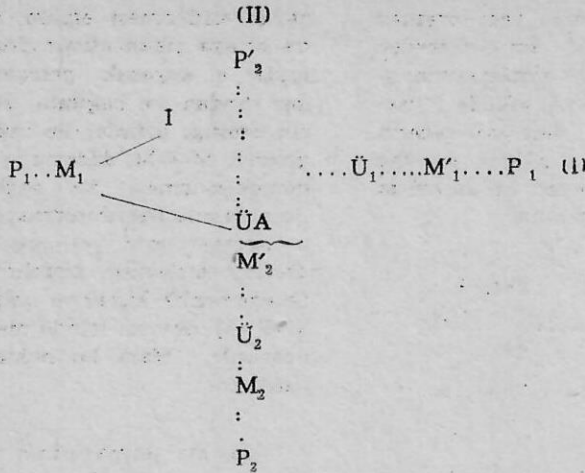
Birinci nokta sermayenin kendisini-genişletmesi (self-expansion) sürecindeki P-İ/P-ÜA eylemlerinin uluslararasılaşmasını gösterir. Özellikle P-İ eylemi, temel kapitalist ilişkinin, yani bir sınıf ilişkisi olarak üretim ilişkilerinin uluslararası düzeyde yeniden üretilmesini ifade eder. Bu olgu emperyalizm aşamasında sermaye ihracı ile gerçekleştirilir. Özünde P-İ ilişkisinin bir ihracı olan sermaye ihracı, pre-kapitalist üretim tarzlarını «yıkıcı-tutucu» etkiler dinamiği içinde kapitalist üretim tarzına dönüştürür (3). P-İ eyleminin uluslararasılaşmasına paralel olarak para-sermaye (P..P') devresinde, P-ÜA eylemi de

sermayenin kendisini - genişletme sürecinde uluslararası düzeyde yeniden üretilir. Bu eylemde, hakim sermayenin (4) kendisini-genişletme süreci, bağımlı sermayelerin (5) ürünlerinin üretim aracı (ÜA) olarak devreye girmesi ile gerçekleştirilir.

Hakim ve bağımlı sermayelerin kendilerini-genişletme süreçlerinin kesişmesi şöyle gösterilebilir:

(2) Daha geniş bilgilenme için bkz.:

K. Marx, Kapital, Sol Yay., Birinci baskı, 1976, Cilt II, Birinci kısım; birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümler. Ayrıca bkz. M. Desai, Marksist İktisat Teorisi, Birikim Yay., 1977.

(I) : Hakim sermayenin kendisini-genişletme süreci

(II) : Bağımlı sermayenin kendisini-genişletme süreci

Bu formülasyonda bağımlı sermayenin ürünü M'₂, (ÜA biçiminde) hakim sermayenin yeniden üretim sürecine girdi olarak girmekte ve hakim sermayenin bir bölümü de (P'₁'in bir bölümü) P'₂'ye dönüşmektedir. (M'₂'nin P'₂' biçiminde gerçekleşmesi.) Bu bağlamda bir sermayenin yeniden üretimi sürekli olarak başka bir sermayenin yeniden üretimi ile kesişmektedir. Çeşitli bağımlı sermayeler hakim sermayeye eklenmektedir.

Diğer taraftan m-p-m/M-P-M biçiminde kendisini-genişletmiş sermayenin (M'-P'-M') uluslararasılaşması ise, hem M'-P', hem de P'-M' düzeyinde ortaya çıkar. P'-M' biçimindeki uluslararasılaşma, P-I ve P-ÜA eylemlerinde somutlaştığı için, sermayenin kendisini-genişletme sürecinin başlangıcından farksızdır. Yani kendisini-genişletmiş (self-ex-

panded) sermaye, hareketine, kendisini yeniden genişletmek üzere devam etmektedir. Oysa M'-P', kapitalist ilişkilerin, artık-değer ve kâr biçimdeki toplam dolaşımının somutlanmasıdır. M', meta biçimin-

(3) «Eskiden sömürgelerle Avrupa halkları arasında ekonomik bir ayırım vardı: Sömürgeler meta mübadelesi ilişkileri içine sokulmuşlar, fakat kapitalist üretim ilişkileri içine sokulmamışlardı. Emperyalizm bunu değiştirmiştir. Emperyalizm... sermaye ihracı demektir. Kapitalist üretim gittikçe artan bir oranda sömürgelere götürülüyor.» V. I. Lenin, Doğuda Ulusal Kurtuluş Hareketleri, Ant Yay., s. 219; Ayrıca, Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı, Sol Yay., s. 180.

(4) Hakim sermaye burada metro-pol ülke kökenli sermayeyi ifade etmektedir.

(5) Bağımlı sermaye, burada, sömürge ülke sermayesini ifade etmektedir.

deki sermaye-değerin yeni üretilen metada cisimleşmiş artık-değerden (yani M'nin m'den) ayrılmasının işlevsel biçimidir. Aynı şekilde P' para biçimindeki sermaye-değerin kârdan (yani P'nin p'den) ayrılma eylemine tekabül eder. Bütün eylem şu şekilde gösterilebilir.

$$\left. \begin{array}{c} \text{M} \\ + \\ \text{m} \end{array} \right\} \dots \left. \begin{array}{c} \text{P} \\ + \\ \text{p} \end{array} \right\} \dots \left. \begin{array}{c} \text{M} \\ < \\ \text{m} \end{array} \right\} \begin{array}{c} \text{Ü} \\ \text{A} \end{array}$$

(I) (II) (III)

- (I) : M'
(II) : P'
(III) : M'

Bu formülasyon p'yi P'den, m'yi de M'den ayıran ilişkinin uluslararasılaşmasını ifade etmektedir. Sözkonusu uluslararasılaşma bir yandan m-p-m temelinde kâr dolaşımının uluslararasılaşması olarak biçimlenirken, öte yandan da, M-P-M sürecinin uluslararasılaşması olarak belirir. Aslında m-p-m sürecinin uluslararasılaşması eşitsiz değişim temelinde dönüşümden, M-P-M sürecinin uluslararasılaşması ise gerçekleşmenin (realization) uluslararası düzeyde oluşumundan başka bir şey değildir. ABD sermayesinin Asya, Avrupa ve Latin Amerika'dan elde ettiği kârlar, m-p-m sürecinin uluslararasılaşmasının bir göstergesidir.

Burada önemli olan nokta, kendisini-genişletmiş olan sermayenin m/M ve p/P ilişkilerinin uluslararasılaşması ekseninde uluslararasılaşmasının; kendisini - genişleten sermayenin, yani P-İ/P-ÜA ilişkisinin, uluslararasılaşması ile birlikte gidişidir. m/M ve p/P nin uluslararasılaşması bağlamında, hakim sermayenin yeniden üretimi, bir yandan diğer sermayelerin ürettiği kârın bir kısmına (kâr oranlarının uluslararası dü-

zeyde eşitlenmesi eğilimi sonucunda ortaya çıkan eşitsiz değişim yoluyla) el koyarak genişlemesi; diğer yandan ise bağımlı sermayelerin ürettiği ürünler ile mübadeleye girerek M-P-M düzeyinde değerini gerçekleştirmesi ile sağlanmıştır. Bu anlamda hakim sermaye, bağımlı sermayelerin ve pre-kapitalist üretim tarzlarının ürünleri üzerinde egemenlik kurar ve onları kendi M'-P'-M' devresi içinde metaya dönüştürür. Marx bu noktayı şöyle ifade eder;

«Sanayi sermayesinin para ya da meta olarak işlev yaptığı dolaşım süreci içerisinde, para-sermaye ya da meta-sermaye biçimindeki sanayi sermayesinin devresi, toplumsal üretimin birbirinden en değişik biçimlerinin - bunlar meta ürettikleri sürece - meta dolaşımını ile kesişir. Bu metaların, köleliğe dayanan bir üretimin, köylü üretiminin (Çinli, Hintli rençberler), toplulukların (communes) üretiminin (Hollanda, Doğu Hint Adaları), devlet girişimlerinin (Rus tarihinde eski çağlarda toprak köleliğine dayanan girişimler gibi) ya da yarı-vaşî avcı kabilelerin, vb., üretiminin bir ürünü olmasının önemi yoktur - metalar ve para olarak, sanayi sermayesinin kendisini gösterdiği para ve metalar ile yüzyüze gelirler ve onun devresine kaç kez giriyorsa, meta-sermayede doğan artı-değerin -bu artı-değer gelir olarak harcanmak koşuluyla- devresine de o kadar girer; böylece, bunlar, meta-sermaye dolaşımının her iki koluna da girmiş olurlar. Bunların çıktıkları üretim sürecinin niteliği önemli değildir. Piyasada metalar olarak işlev yaparlar ve metalar olarak hem sanayi sermayesinin devresine ve hem de buna katılan artı-değerin dolaşımına girerler. Piyasanın sanayi sermayesi-

nin dolaşım sürecini diğerlerinden ayırdecek biçimde, dünya piyasası olarak varolması, işte bunun için metaların kökeninin evrensel niteliğidir. Başkalarına ait metalar için doğru olan şey, başkalarına ait para için de doğrudur.» (6)

Sorunu konumuz açısından toparlarsak, toplumsal sermayenin bir biçimi olan sanayi sermayesi, diğer üretim tarzlarının ürünleri ile, onları M'-P'-M' süreci içinde metaya dönüştürmek için eklemlemiştir. Bu eklemleme, ürünlerin üretimi sürecine geçimlik ürünler (I); hammaddeler (ÜA) veya lüks mallar (m) olarak girişine bağlı olarak M-P-M veya m-p-m düzeyinde gerçekleşir. Bu tip bir eklemleme bilindiği gibi serbest rekabetçi kapitalizm döneminde gerçekleşmiştir. Uluslararası işbölümü bu dönemde sanayi ve tarım ülkeleri biçiminde somutlaşmıştır. Tarım ülkeleri hammaddeler ile yiyecek maddeleri ihraç ederler.

Bunlardan hammaddeler üretim aracı olarak (ÜA) sürece girer, yiyecek maddeleri ise işgücünün değerini düşürerek sömürü oranını artırıcı işlev görürler. Öte yandan sanayi ülkeleri de işlenmiş ürünler ihraç ederler.

Bir toplumsal ilişki olarak sermayenin uluslararasılaştığı emperyalizm döneminde ise, para-sermaye sadece diğer üretim tarzlarının ürünleri ile değil, aynı zamanda, M'-P'-M' bağlamında, egemenliği altına aldığı bağımlı sermayelerin ürünleri ile de eklemleir. Bu eklemlemenin çeşitli düzeylerinde bu ürünler, artan ölçeklerde M-P-M sürecinin meta demetini oluştururlar. Bu yeni uluslararası işbölümünde

(6) K. Marx, Kapital, Cilt II, s. 127-128, Sol Yay., 1976.

bağımlı ülkeler, metropol ülkelere gidererek artan ölçülerde işlenmiş ürün ihraç etmektedirler.

«Bu yeni tip eklemleme, sermayenin kendisini-genişletmesi sürecindeki farklı bağımlılık zincirlerini karakterize eder. Azgelişmiş ülkelerle olan yeni tip eklemleme artık merkezdeki kapitalist üretim tarzının diğer üretim tarzları ile eklemlemesi değil, dünya kapitalist üretim tarzı içinde sermayenin kendisini genişletmesinin farklı süreçleri arasında, ...merkez ve çevre (periphery) arasındaki bir eklemlemedir. (*) Kapitalist üretim tarzı ile diğer üretim tarzları arasındaki birinci tip eklemleme azgelişmiş ekonomik ve toplumsal formasyonların bağımsız dolaşımı içine itilmiş, uluslararası dolaşımında 'marjinalleşmiştir' ve bu nedenle azgelişmiş ülkelerdeki ihracat ekonomileri' merkez ile bağımlı ülkeler arasında yeni bir değişim ilişkisi görünümünü kazanmıştır... Ayrıca belirtmelidir ki ÇUŞ'lar azgelişmiş ülkelerle sermayenin gelişmesini sağlamaya hazırdılar - elbette kendi çıkarları için. Onlar, ürünlerin üretilmesinin önemli bir bölümünü bu ülkelere bırakırlar. Ancak ÇUŞ'ların denetlediği 'meta demeti' içinde yeralan ürünlerin değeri, o da,

(*) N. Poulantzas, bu bağlamda şunları gözlemliyor: «Bugün kapitalist üretim tarzı bu formasyonları yalnızca bağımlılık ilişkilerinin yeniden üretilmesi ile dışarıdan egemenliği altına almıyor, fakat aynı zamanda onları, içerden, doğrudan egemenlik altına alıyor: metropoldeki üretim tarzı, bağımlı ve kullanılan formasyonların kendi içinde, özgül bir biçimde yeniden üretilmektedir.» 'Les Classes sociales', L'Homme et la société.

bağımlı sermaye ile işbirliğinin artık son bulduğu anda ÇUŞ'ların belirleyiciliğinde yükselecek... Bağımlı ülkelerde ithal ikamesinin yerini alan ihracat ekonomilerinin gelişimi bu sürecin önemli bir göstergesidir.» (7)

İşte, «ihracata yönelik sanayiler» olgusunun çözümlenme platformu, sermayenin uluslararasılaşma süreci ile uluslararası işbölümünün gelişim perspektifidir. Bağımlı toplumsal formasyonlardaki «İthal ikamesi» veya «ihracata yönelik» sanayiler tartışması bu bağlamda anlaşılabilir.

İLKEL «İHRACAT EKONOMİLERİ»

Oysa bu konuda yapılan tartışmalar; sorunu açıklama niteliğinde olmayan bir dizi burjuva-ideolojik yanılımlarla doludur. Bilindiği gibi, sorunu burjuva sorunsalında ele alan burjuva iktisat teorisi, az gelişmiş ülkelerin sanayileşmeleri ile dış ticaretleri arasındaki bağlantıyı, «karşılaştırmalı üstünlükler teorisi» çerçevesinde çözümler. Bu teoriye göre AGÜ (Az Gelişmiş Ülke) ekonomileri, birbirlerini tamamlayıcı yönde bir uzmanlaşmaya gitmeleri sonucunda, hem kendi refahlarını hem de dünya refahını en yüksek düzeye çıkaracaklardır. Bu yaklaşıma göre, statik koşullarda, ülkelerin; katma değer in sektörel bileşimini ya da yatırımların sektörel dağılımını zorlamaksızın, en avantajlı olduğu ürünlerde uzmanlaşarak, dışarıya karşı açık bir ekonomi haline gelmeleri gerekir. «Bir ülke için üretim ve ticaretin

optimum şekli, belli bir mali, ithal ya da ihracat edilebilir bir fiyatla üretmenin alması maliyetinin bir mukayesesi sonunda karşılaştırılır. Denge durumunda, daha düşük maliyetle ithal edilebilen hiç bir mal üretilmez.» (8)

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin Heckscher-Ohlin tipi yorumu ise, bir ülkenin göreceli olarak bol olan üretim faktörlerinden daha fazla kullanarak çıkar sağlayacağını öngörür. Bu durumdaki ülkeler, bu tip malları ihracat edecek; göreceli olarak kıt olan faktörleri fazla kullanan malları ise ithal edecektir. Bu teorisinin sonucu, «AGÜ'ler tarım ekonomisi, metropol ülkeler ise sanayi ekonomisi olmalıdır» biçimindedir.

Bilindiği gibi, böyle bir işbölümü serbest rekabetçi kapitalizm döneminde öngörülen ve o dönemde sanayi sermayesinin pre-kapitalist üretim tarzları ile eklenme sürecine uygun düşen bir işbölümü idi. Bu çerçevedeki tarım ülkeleri, aslında «ihracat ekonomileri» nin ilkel biçimidir. Genellikle bir ya da birkaç hammadde ve tarımsal ürün ihracına dayanan ihracat ekonomileri aynı zamanda ithalata da açık pazarlardır. «Sanayileşen ekonomilerin hammadde ve işçilerin tüketimine giden tarım mallarına talepleri artıyor. Sermaye bu dönemde az gelişmiş ülkede ihracata dönük, yani gelişmiş ekonomilerin ithal taleplerini karşılayacak malların üretimine yönelik yatırımlara girişiyor. Madenlere, pamuk üretimine, tahıl bölgelerine ulaşmak için demiryolu yatırımlarına bu dönemde rastlıyoruz.» (9)

(7) C. Palloix, «The Internalization of Capital and the Circuit of Social Capital», International Firms and Modern Imperialism, s. 83-84, Penguin, 1975.

(8) H. B. Chenery, «Mukayeseli Üstünlük ve Kalkınma Kuramı», İktisadi Kalkınma, ODTÜ Yay., 1966, s. 207.

EMPERYALİZM VE İTHAL İKAMESİ.

Bu yapı, emperyalizm döneminde sermayenin uluslararasılaşma süreci ile birlikte belirli değişimlere uğramıştır. Özellikle emperyalizmin III. Bunalım dönemi diye nitelenen dönemde sermaye birikiminin ulaştığı olduğu düzeye bağlı olarak, sermaye ihracının bileşiminde meydana gelen değişimler sonucunda, bağımlı ülkeler belirli bir kapitalistleşme süreci içerisine girmişlerdir. Bu ülkelerde gerçekleştirilen yukarıdan-aşağıya kapitalistleşme süreci, tüketim mallarında ithal ikâmesine dayalı bir sanayileşme sürecini yaratmıştır. Metropol ülkelerde ulaşılan sermaye birikimi düzeyinde, kârlılığını yitiren üretim faaliyetlerinin bağımlı ülkelere transferi ile birlikte, uluslararası işbölümünün klasik görünümü değişmeye başlamış ve metropol ülkeler ara ve yatırım malları ihraç eden bir konuma gelmişlerdir.

«Dünya ekonomisinin üçüncü aşaması 1930'lardaki krizden ve İkinci Dünya Savaşından sonra gelişti. Bir yandan kriz sırasında az gelişmiş ülkelerde burjuvazinin kesimleri arasındaki dengenin ticaret burjuvazisi aleyhine gelişmesi, öte yandan da yaratılan değerın daha büyük bir kısmının (ticaretin görelî olarak azalması yüzünden) ülkede kalması, birçok az gelişmiş ekonomide «ithal ikâmesi» niteliğinde, daha çok emek-yoğun sanayi yatırımlarına yol açtı. Krizle beraber ortaya çıkan ve bu yatırımların sağladıkları yüksek kârları savunmayı öngören gümrük politikaları da aynı dönemin ürünü... Sermayenin uluslararasılaşması sürecinde

(9) Ç. Keyder, Emperyalizm Az gelişmişlik ve Türkiye, Birikim Yay., 1976, s. 23.

bu dönem az gelişmiş ülkede üretilen yatırımların ön plana geçmesiyle belirlenir, yani sanayi sermayesinin kâr haddinin ticaret sermayesine göre yükselmesiyle. Bu dönemde gerek doğrudan yapılan yabancı yatırımlar, gerekse sermayenin uluslararası kredi pazarı yoluyla ülke içi burjuvazisine aktardığı fonlar, sanayi üretiminde yoğunlaşıyor. Dünya ekonomisinin içinde bulunduğumuz aşaması, üretimin az gelişmiş ülkelere ihraç edildiği bir aşama ve İkinci Dünya Savaşından beri de hammadde veya tarım üretiminin değil, sanayi üretiminin yeniden yerleşmesi ile belirlendiği bir aşama.» (10)

Bunun sonucunda, eskiden ihraç edilen tüketim malları, bağımlı ülkelerde üretilmeye başlanmıştır. Bu tip bir sanayileşme çizgisinin burjuva iktisat teorisindeki adı «ithal ikâmesi stratejisi» dir.

Yalnız burada bir noktayı açıklığa kavuşturmak gerekir. Az gelişmiş ülkelerde «burjuvazinin kesimleri arasındaki dengenin ticaret burjuvazisi aleyhine gelişmesi» biçimindeki bir soyutlama doğru değildir. Bağımlı ülkelerde bu dönemde birbirinden bağımsız ticaret ve sanayi burjuvazisi yoktur. Tersine ticaret burjuvazisinin ithal ikâmesi modeli içinde sanayi sermayesine tekelci bir düzeyde dönüşmesi sözkonusudur. «İkame olgusu, talebe dayalı bir ekonomide ancak tüketim mallarından başlayabilir. Tüketim mallarına olan talep dışalım güçlükleri ile birleşince, bunların yerli üretimini kârlı duruma getirir. Ticaretle ortaya çıkan mal darlıkları, bir kısım ticari sermayenin sınıai üretim için kullanımını sonucunu doğurur... Gerçekten özellikle dayanıklı tüketim mallarının ikâme yoluyla üretiminde üretimle ticaretin içiçeliği gözlemlenir.» (11)

(10) Ç. Keyder, a. g. e., s. 24-25.

Bu dönemde burjuva iktisat teorisinde kalkınma ve dış ticaret ilişkisini inceleyen «karşılaştırmalı üstünlükler teorisine» ve onun öngörülerine belirli teorik tepkiler yoğunlaşmış ve çözümlenmeler, klasik teorisinin serbest dış ticaret ve dışa dönük kalkınma (ilkel ihracat ekonomisi) stratejisi yerine, içe dönük ve ithal ikâmesi sanayileşme stratejisine yönelmiştir. «Mukayeseli üstünlük kurallarına uygun (dışa dönük) bir sanayileşmenin gelişmekte olan ülkeler için yeterli büyüme sağlamayacağı inancı, kalkınma stratejisinin içe dönük olmasını gerektirmiştir. Geniş anlamı ile ithal ikâmesi iç pazara (talebe) dönük sanayileşmedir. Kalkınma stratejisi olarak hedefi, ekonomide yapısal değişim sağlamak veya yatırım müşevviki yaratmaktır. Gelişmekte olan ülkelerin devamlı bir büyüme sağlayamamış olmalarının nedeni, mevcut yapılarının büyümeye elverişsiz (yabancı) oluşu veya mevcut kaynaklarını harekete geçirecek bir teşvik unsurunun eksikliği ise; ithal ikâmesi stratejisi, ithal edilmekte olan bazı malların yurt içinde üretimiyle hem mevcut yapıyı değiştirmeye hem de yatırımları harekete geçirmeye yarayacaktır.» (12)

Bütün bunlara rağmen ithal ikâmesi stratejisi, bağımlı ülkelerde

(11) Y. Kepenek — N. Kavruk, «İmalat Sanayiinde Ölçek ve Verimlilik Sorunlarının Dışsattımla İlişkisi», Tebliğ, Ticaret Bakanlığı ile UNIDO'nun düzenlediği Sanayi Ürünleri İhracatının Geliştirilmesi Semineri.

(12) E. İbrahimoglu, «Kalkınma Stratejisi Olarak İthal İkâmesi ve Sorunları», Türkiye'de Sanayileşme ve Sorunları Semineri, SBF Yay., s. 760.

bir «kalkınma stratejisi» olarak değil, fakat ödemeler dengesindeki açıkları kapatmak için uygulanan, ithalatta miktar kısıtlamaları ve benzeri politikaların sonucunda, (belirli bir «savunma» anlayışı sonucunda) gerçekleşmiştir. Bu savunma tepkisini ortaya çıkaran temel neden, dünya ekonomisindeki kriz konjonktürüdür. Açıktır ki bu gelişmeler, dünya ekonomisindeki sermayenin uluslararasılaşma süreci ile bir çakışma halindedir ve aslında bu süreç tarafından belirlenmektedir. Sonuçta ise emperyalizme olan bağımlılık daha üst bir düzeyde yeniden üretilmektedir.

Dünya ekonomik krizi dış ticaret hadlerini bağımlı ülkeler aleyhine bozmuş ve zaten kronik bir dış ödemeler dengesi açığı ile kendisini yeniden üreten bağımlı ülkelerdeki açığı daha da büyütür bir krize dönüştürmüştür. Dış açıkların bir krize dönüşmesi sonucunda bu ülkeler, ithalatta fiziki kısıtlamalara ve korumaya, ihracatta ikili siyasal anlaşmalar ile dışpazar bulmaya ve borç erteleme, yeni dış finansman kaynakları bulmaya çalışmak zorunda kalmışlardır. Belli bir kapalı ekonomi fetişizmi bağlamında ithal ikâmesi, derece derece tüm bağımlı ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulama beraberinde devletin ekonomiye artan bir müdahalesini de getirmiştir. Ayrıca bunlara ek olarak, kriz nedeniyle ortaya çıkan talep koşullarının dışardan ithal edilen tüketim mallarının içerde yapımını kârlı duruma getirmesi olgusu sonucunda, ithal ikâmesi, öncelikle tüketim malları sektöründen başlar. Diğer taraftan metropollerdeki sermaye birikim düzeyinin, bağımlı ülkelere, tüketim malları yerine, tüketim mallarını üreten makinaların ihracatını kârlı hale sokuşu, bu ülkelerde ithal

ikâmesinin tüketim malları sektöründen başlamasını zorunlu kılar.

İthal ikâmesi sanayileşme modelinin temel özellikleri şöyle özetlenebilir. «İkâme olgusunun başlıca özelliği toplumsal yapı ve gelir düzeyince belirlenen iç pazar için üretimdir. İç pazarın bu durumu sinai üretimin büyük ölçek ve ileri derecede uzmanlaşmaya dayanan çağdaş teknoloji ile yapılmasına olanak vermez. Açıktır ki bu piyasa yapısı içinde küçük ölçekli üretim zorunludur. Dış alım ikâmesinde görülen bir başka özellik aynı malın çok sayıda firma tarafından üretilmesidir. Önceleri dış alım ticaretiyle uğraşan girişimciler yerli üretimi de üstlenmek çabasıdadır. Bu oluşum zamanla oligopolistik bir piyasa yapısına dönüşse bile büyük ölçekli üretime geçişi sağlamamaktadır. İkâme olgusunun bir başka özelliği üretim araçları ve ara girdilerin dış alımla sağlanmasıdır. Oysa ikâmeden beklenen yerli sinai üretime geçişle dışa bağımlılığın azaltılmasıydı. Bu durumda sanayileşmede ikâme olayı teknolojik dışa bağımlılığı da birlikte getirmektedir.» (13)

Diğer taraftan ithal ikâmesinin birinci aşamasında tüketim malları, ayırimsız ve mutlak bir biçimde kontrollü kambiyo sistemi ve bu malların ithal yasaklamaları ile korunmaktadır. Bu sektörün girdi olarak kullandığı hammadde, ara malları ve yatırım malları ise bazen serbestçe bazen gümrüksüz ithal edilmekte, ayrıca düşük tutulmuş döviz kuru ile ithal edilmektedir. Böylece sanayinin girdileri ucuzlaşması teşvik edilmektedir. «Türk Lirasının dünya piyasalarında serbestçe oluşabilecek değerinden daha yüksek bir değere yapay ola-

rak getirilmesi, ithalatı ucuzlatmakta, ihracat yapan kesimleri ise zararlı çıkarmaktadır. Önemli kur ayarlamaları iyice geciktirildikten sonra ve ancak koşullar çok güçleşince yapılmaktadır. Yapay kur hem kuruluş yatırımları için gerekli makine ve donatımı, hem de üretim girdilerini dışardan ucuz fiyatla getirme olanağını yaratmakta, böylece imalat sanayi bu dış ticaret politikasından alabildiğine yararlanmaktadır. Öte yandan ihracatın pahalıya gelmesi, gıda dokuma ve deri gibi bir iki dal dışında imalat sanayi ihracata yönelik olmadığı için, bu kesimi bir bütün olarak etkilememektedir.» (14)

Bütün bunların sonucunda ithal ikâmesinin tüketim malları sektöründe başlaması ve ara malları ile yatırım malları sektörüne yukarıda belirttiğimiz nedenlerden ötürü genişlememesi, ekonomiyi bir bütün olarak kendini yeniden üretmemeye sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır. «Çeşitli ülkeler üzerinde yapılmış olan araştırmalar, ithal ikâmesini başlatmak üzere uygulanan ve tüketim mallarında ithal ikâmesini gerçekleştiren koruma politikalarının ve bunların sonucu olarak ortaya çıkan sinai yapının diğer safhalarda büyümeye engel teşkil ettiğini ve devamlı büyüme sağlamadığını ortaya koymuştur. ... Tüm tüketim mallarının yurt içinde üretimine sebep olan dış ticaret ve kambiyo politikalarının meydana getirdikleri teşvik sis-

(13) Y. Kepenek — N. Kavruk, a. g. e., s. 3.

(14) K. Ebiri, Z. Bozkurt, A. Çulfaz, Türkiye İmalat Sanayinde Sermaye ve İşgücü, DPT Yay., 1977, s. 195. Bu durumdan tarım sektörü, döviz kuru ve iç ticaret hadleri nedeniyle olumsuz bir biçimde etkilenmektedir.

temi, yatırımcıları ülkenin faktör ve girdi olanaklarıyla bağdaştıran, geniş ölçüde ithalata bağlı ve verimli çalışması ancak artan miktarlarda ithalatla mümkün olabilen mallar ve üretim teknikleri seçmeye itmiştir. İthalatın tüketim mallarından hammaddeler, aramaları ve yatırım mallarına kayması üretimde ve yatırımda dışa bağımlılığı büyük ölçüde arttırmış ve yeterli ithalat yapılamaması halinde yatırımların yavaşlayıp hatta durmasına ve mevcut sektörlerde atıl kapasitenin doğmasına yol açmıştır.» (15)

Görüldüğü gibi ithal ikâmesine dayanan sanayileşme modeli sonuçta «paradoksal» bir görüntü yaratmıştır. Başlangıçta «bağımlılığı» ve dış açıkları azaltmak amacıyla uygulanmaya çalışılan strateji, süreç içinde bağımlılığı ve dış açıkları daha üst düzeylere çıkartan bir sonuç üretmiştir. İşte bu «paradoks» bağımlı ülkelerde ithal ikâmesi yerine alternatif olarak (daha doğrusu tamamlayıcı olarak) «ihracata yönelik sanayi» modelini tartışma platformuna getirmiştir. Ayrıca dünya ekonomisi içerisinde ihracat ekonomisi modelini uygulayarak «mucizeler» gerçekleştirmiş olan Brezilya, Güney Kore ve Taiwan deneyleri, bu tartışmaları güncelleştirmiştir.

EMPERYALİZM VE «İHRACATA YÖNELİK EKONOMİLER»

Dünya ekonomisinde 1960'lardan itibaren yeni tipte bir «ihracata yönelik sanayiler» tartışması, özellikle UNCTAD'ın 1964'te yaptığı ilk toplantıda, öne sürülmüştür. Az gelişmiş ülkelerin dış açıklarının, dış ticaret hadlerinin olumsuz yönde gelişmesi sonucunda, giderek arttı-

(15) E. İbrahimoğlu, a.g.e., s. 762-765.

ğı belirtilmiş ve bu gelişmeyi önlemek için, gelişmiş ülkelerin, çeşitli yardımlar yapması ve az gelişmiş ülkelerde ithal ikâmesi stratejisi sonucunda üretilmeye başlanan tüketim mallarını, tercihli olarak gümrük duvarlarını azaltarak almaları önerilmiştir. Ayrıca GATT ve IMF'nin taviz vermeyen sert uygulamaları da eleştirilmiş, bunların biraz daha az gelişmiş ülkeler yararına çalışmalarını istenmiştir. Bu önerileri üreten bakış açısı bizce bütün demokratik ve liberal görünümüne rağmen burjuva yapısalcılığında başka birşey değildir.

Diğer taraftan sermaye birikim düzeyinin, ve uluslararasılaşmanın ulaştığı düzey açısından, 1960'larda, çeşitli bağımlı ülkeler yoğun bir sermaye ihracı ile birlikte, uluslararası işbölümü içindeki konumlarını değiştirmişlerdir. Bu anlamda, uluslararası işbölümünün gelecekteki içeriğini gösteren bir eğilim olarak «ihracat ekonomileri», bağımlı sermayelerin ürettiği ürünlerin, hakim sermayeye (üretim araçları ve işgücünün yeniden üretimi için toplumsal olarak gerekli olan meta demetinin artan orandaki öğelerini oluşturarak) eklenmesi sürecidir. Artık ihracata yönelik sanayileri olan bağımlı ülkeler, klasik hammadde ve tarım ürünleri ihracatçıları değil, fakat tüketim malları hatta ara malları ihraç eden ve sonuç olarak, metropollerdeki hakim sermayeye daha yoğun bir biçimde bağımlı olan ülkeler olacaklardır. Nitekim Brezilya, Güney Kore, Taiwan vb. ülkelerin uluslararası işbölümü hiyerarşisindeki konumları bu eğilimin günümüzdeki somut örnekleridir. Sermayenin genişleme sürecinin değişen koşullarında ortaya çıkan, endüstriyel üretimin dünya ölçeğindeki yeniden örgütlenmesi olgusunun nedenini şöyle açıklamak «mümkün-

dür» : «Az gelişmiş ülkelerde imalat sanayilerinin kurulmasının temel nedeni, çoğu kez, sanayileşmiş ülkelerdeki geleneksel yerleşim bölgelerindeki üretimin, artık Üçüncü Dünya içindeki yeni üretim bölgelerindeki kadar kârlı olmamasıdır. Sermaye genişlemesinin değişen koşulları, geleneksel üretim yerleşmelerinde iş-gücünün kullanımı yerine, az gelişmiş ülkelerdeki istihdam edilmemiş ucuz emek arzını kullanmayı gerektirir.» (Fröbel, Heinrichs, Kreye, «Export-Oriented Industrialization of Underdeveloped Countries» Monthly Review, Kasım 1978) Fröbel, Heinrichs ve Kreye yaklaşımı, sermayenin genişleme koşullarının değişmesini, ihracata yönelik sanayilerin kurulmasının temel nedeni saymaktadır. Ucuz iş-gücünün az gelişmiş ülkelerdeki bolluğu ile teknolojik gelişimin üretimi kontrol etmede coğrafik uzaklıklara olan bağımlılığın azalmasını ve teknolojinin girift üretim yöntemlerini vasıfsız iş-gücünün başa-

(16) Bilindiği gibi, klasik ekonomi politik üretim ve bölüşüm, neo-klasik iktisat ise mübadele üzerinde yoğunlaşmıştır. Klasik ekonomi politığın üretken sermayeyi (Ü-Ü') para ve meta sermayeden soyutlanmış olarak ele alışı, bazı «ilerici ve Marksistleri», sanki Marksist ekonomi politikde de buna önem verildiği sanısı ile bir yanılsamaya sokmaktadır. İşte buna «klasik yanılsama» diyoruz. Ayrıca bazı «Marksistler» in de mübadele ilişkileri üzerinde yoğunlaşmaları (A. G. Frank, A. Emmanuel, vb.), onları, «neo-klasik yanılsama» içine sokmaktadır. Bu tip yanılsama, sorunları meta-sermaye düzeyinde, pazar ilişkileri ile açıklamaya çalışır.

rabileceği basit işlemlere indirgemesini ise «değişen koşullar» olarak görmektedirler. Bu yaklaşım Marksist bir yaklaşım değildir. Öncelikle iş-gücünün bolluğu her zaman için sözkonusudur. Daha önemlisi sorun, «teknolojik» sorun değildir. Sorun, ancak bir toplumsal ilişki olarak sermayenin uluslararasılaşması bağlamında çözümlenebilir. Bu anlamda «teknolojik» yaklaşım, sorunu »üretim« noktasında ele alışı ile klasik iktisat yanılsamasına kapılmaktadırlar. (16) Oysa sorunu para sermaye (P..P') ve meta sermaye (M..M') devrelerinde çözümlenmeye çalışırsak, ihracat ekonomilerinin eklenme sürecini açıklayabiliriz. Yeni tipteki bu ihracat ekonomileri eskinin ilkel ihracat ekonomilerinden farklıdır. Bağımlı ülkelerdeki kapitalizmin ihracata yönelik olarak gelişimi, hem ithal ikamesi ile iç pazarı doyurması, hem de ihracata yönelik oluşu ile dünya pazarına (eskiden metropol ülkelerin ihraç ettiği) işlenmiş ürünleri ihraç etmesi nedeniyle özgül bir niteliğe sahiptir. Bağımlı ülkelerde gerçekleştirilen yeni birikim modeli, kapitalist sömürünün ithal ikamesi modeline göre daha yoğun olmasını ifade eder. Kapitalist sömürü bir toplumsal ilişki olarak sermaye ekseninde yoğunlaştıkça, «ihracat ekonomileri» nde kapitalizmin gelişmesi, hakim sermayeye daha üst bir bağımlılık düzeyinde yeniden üretilecektir.

İHRACAT EKONOMİSİ «MUCİZELERİ»

Yeni birikim modelini ilk uygulayan Güney Kore ve Taiwan 1960'lardan itibaren ithal ikamesinden, ihracata yönelik ekonomilere geçmişler; onları daha sonra Brezilya, Arjantin, Şili, Meksika, Filipinler, Malaya ve Pakistan izlemiştir. Bu ülkelerin 1960 öncesi ve sonrası ihracat verileri şöyledir :

TABLO 1: İHRACAT VERİLERİ

	Arjantin	Brezilya	Şili	Meksika	G. Kore	Malaya	Pakistan	Filipinler	Taiwan
İhracatın ortalama yıllık artış oranı :									
İlkel mallar									
1950 — 1960	0.1	-0.9	5.3	4.0	-3.5	1.9	-7.5	5.4	-1.2
1960 — 1969	3.6	4.2	8.4	5.5	21.0	0.6	2.5	6.0	16.4
1950 — 1969	1.7	0.6	6.8	4.7	17.7	1.1	-2.9	5.7	8.3
Mamul Mallar									
1950 — 1960	-7.6	15.6	11.1	12.2	0.2	29.0	35.0	4.7	30.5
1960 — 1969	17.3	19.1	10.7	19.9	69.0	12.7	14.5	25.0	34.0
1950 — 1969	3.5	16.3	10.9	15.8	35.6	19.0	24.0	13.3	32.5
Tüm Mallar									
1950 — 1960	-0.5	-0.6	5.6	5.0	-2.8	2.0	-2.3	5.4	3.6
1960 — 1969	4.6	5.1	8.5	7.2	38.9	1.2	6.3	6.8	24.0
1950 — 1969	1.9	1.1	7.0	6.0	18.2	1.7	0.4	6.0	14.9
Mamul madde ihracatının hasılaya yüzde olarak oranı	2	1	3	5	18	10	8	3	36
Toplam İhracata Oranı	10	9	6	25	76	10	51	10	67

Kaynak : «Trade Policies in Developing Countries», Bela Balassa, American Economic Review, Mayıs 1971

Tablodan da görüldüğü gibi Güney Kore ve Taiwan'ın ihracata yönelik uygulamaları ile, mamul mal ihracının toplam ihracata oranı % 76 ve % 67 oranlarına yükselmiştir. Güney Kore'ye ilişkin 1977 yılına ait verilere göre, bütün mallar için 1970-1974 arası ihracatın yıllık artış oranı % 39 dur.

1977 için ihracatın sektörel dağılımı şöyledir : (% olarak)

1. Yiyecek ve tüketici malları	10.7
2. Ham madde ve yakıtlar	3.8
3. Hafif sanayi ürün.	52.7
Tekstil ürün. ve giy.	31.1
Ayakkabı	4.8
Tahta ve kontrplak ür.	4.3
Diğer	12.5
4. Ağır ve Kim ya San. Ür.	32.8
Demir-Çelik	3.7
İkmyasal Ürün.	0.9
Makina	2.8
Gemi	5.3
Elektronik Ür.	9.1
Diğerleri	11.0
Toplam Dışsatım	100

Kaynak : «Sanayi Ürünleri İhracatının Geliştirilmesi» Seminerine Sunulan Tebliğ, Ülke Raporu (Kore Cumhuriyeti), 4.8.1978

Brezilya'nın 1977'deki ihracat verilerine göre 1968-1977 arası bütün mallar için ihracat yıllık artış oranı % 23'dür.

1977 için ihracatın sektörel dağılımı ise şöyledir :

TEMEL ÜRÜNLER	%
Şeker, ham	2,3
Kakao tanesi	3,6
Kahve tanesi	19,0
Soya fasulyesi unu	9,5
Demir Cevheri	7,5
Soya fasulyesi	5,9
Diğerleri	9,8

SANAYİLEŞMİŞ ÜRÜNLER	40,3
Yarı Mamul	8,6
Şeker	0,5
Soya fasulyesi yağı	2,3
Kakao yağı	0,8
Hint yağı	0,7
Diğerleri	4,5

Mamul	31,7
Rafine şeker	1,1
Kahve, eriyebilir	2,7
Ayakkabı	1,4
Büro malzemesi	0,9
Mekanik malzeme	3,5
Ulaştırma malzemesi	4,1
Portakal suyu	1,5
Tekstil	1,8
Diğerleri	15,1
DİĞERLERİ	2,3

Kaynak : a.g.e., Tebliğ, «Export Promotion Of Manufactures : The Brezilian Experience», L.C., Costa Rego.

Yeni tipte «ihracat ekonomisi» modeli sonucunda bu ülkelerin «mucizevi» büyüme hızları şöyledir :

TÜSTAV

TABLO : BÜYÜME HIZI VERİLERİ:

	Arjantin	Brezilya	Şili	Meksika	G. Kore	Malaya	Pakistan	Filipinler	Taiwan
Katma değerin yıllık artış hızı									
Tarım									
1950 — 1960	2.3	4.7	1.2	5.4	2.3	3.2	1.4	5.1	3.9
1960 — 1969	2.0	4.2	2.5	4.0	4.6	3.9	3.7	4.6	5.0
1950 — 1969	2.1	4.5	1.8	4.5	3.6	3.6	2.5	4.9	4.5
İmalat									
Sanayi									
1950 — 60	4.7	8.8	3.3	8.0	13.6	5.1	7.8	10.2	10.1
1960 — 69	4.6	5.9	5.9	2.0	16.0	11.7	8.6	4.5	16.1
1950 — 69	4.6	7.5	4.5	8.4	15.0	8.0	8.2	7.8	13.5
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla									
1950 — 60	3.4	5.8	3.7	5.8	5.0	4.1	2.5	6.8	6.9
1960 — 69	3.4	4.3	4.5	7.1	9.2	5.7	5.8	5.1	9.9
1950 — 69	3.4	5.1	4.0	6.4	7.4	4.8	4.0	6.1	8.6
Kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla									
1950 — 60	1.4	2.8	1.2	2.8	3.0	1.1	0.4	3.5	3.1
1960 — 69	1.8	1.3	2.3	3.6	6.4	2.5	2.9	1.6	6.6
1950 — 69	1.6	2.1	1.7	3.2	4.8	1.7	1.6	2.7	5.1

Kaynak : Bela Balassa, a.g.e.

Bütün bu ülkelerin deneylerini şöyle özetlemek mümkündür: İthal ikâmesinin başlangıç aşamalarında yüksek büyüme hızları gerçekleştirilmiştir. İthal ikâmesi uygulamasının ileri dönemlerinde ise büyüme hızı yavaşlamaktadır. Bu durumda «ihracat ekonomisi» uygulamasına geçebilen ülkeler (örneğin G. Kore ve Taiwan) yine yüksek büyüme hızlarına ulaşmışlardır. Bu uygulamaya geç giren diğer ülkeler ise eşzamanlı devalüasyonlar ve gümrük indirimleri ve ihracat teşvikleri ile sorunu çözümlenmeye çalışmışlardır. Bu çabaların başarıya ulaşmasını engelleyen temel etken ülke için hakim sınıf kesimleri arasındaki çıkar çatışmalarıdır.

Özellikle G. Kore ve Brezilya deneylerinin ortaya çıkardığı temel gerçek ihracat ekonomisinin, ucuz işgücü kullanımının (17), yabancı sermaye girişinin ve çeşitli teşvik önlemlerinin görülmemiş düzeylere çıkarılışı ile gerçekleştirildiğidir. (18) Eğer bu üç koşul sağlanırsa yeni tipte bir ihracat ekonomisi modeline geçilebilmektedir. (19)

Bu «mucizeler», yabancı sermayeye verilen ölçsüz teminatların yanısıra, işgücünün ucuzluğunu sürrekli kılabilmek için her türlü açık siyasal baskıyı da gerektirmektedir.

Örneğin Şili'de, Pinochet yönetimi, yeni ihracat modeline geçişi sağlamak için; daha doğrusu ihracat ekonomisi büyük ölçekli üretimde mümkün olduğundan, yoğunlaşma ve ihracatı arttırabilmek için, temel olarak işçi ücretlerinin düşük tutulması politikası ile sürrekli devalüasyonlar yöntemini uygulamıştır. Açık ki böyle bir uygulama, yani yoğunlaşma ve ihracatı arttırma uygulaması, doğrudan

doğruya ülke içindeki tekelci sermayenin çıkarları doğrultusunda-
dır.

Bütün bunlar yeni uluslararası işbölümünde bağımlı ülkelerin tüketim malları üretiminde bulunmaları ve bu ürünleri metropollere ihraç etmeleri biçiminde somutlaşmaktadır.

SONUÇ :

İşte ülkemizde güncellenen ihracata yönelik sanayi tartışmalarını bu perspektifle değerlendirmek gerekir. Böyle bir ekonomik modelin politik düzeyde gereksinimi ise açık faşizmden başka hiçbirşey olamaz. Ucuz işgücünün aşırı sömürülmesi temelinde, yerli tekelci ser-

(17) İhracata yönelik sektörlerdeki ücretlerin, ithal ikâmesi sektörlerine göre daha düşük oluşu, Türkiye ekonomisi için de 1963-73 döneminde bilinen bir gerçektir. Ayrıntılı bilgilenme için bkz: Y. Küçük, Planlama, Kalkınma ve Türkiye, 1978, s. 436.

(18) Teşvikler arasında, çeşitli vergilerde muafiyetler, kredi, döviz kuru, sigorta, pazarlama ve teknolojik araştırma - geliştirme harcamaları gibi, devletin ekonomik düzeye tekelci sermayenin çıkarları doğrultusundaki müdahalelerini sayabiliriz.

(19) Açık ki bu geçiş tek başına, tikel olarak, ülkelerin kendi talepleri ile olmamakta; emperyalizmin yapısal işleyişi asıl tayin edici olarak, öncelikle hangi ülkelerin bu geçişi sağlayacağını belirlemektedir.

mayeye sınırsız teşvik tedbirleri ve yabancı sermayeye her türlü tavizin verilmesini öngörektiren «büyük ölçekli», «modern teknoloji» ihracat ekonomileri tartışmalarına «ilericilik» adına, katılıp akıl hocalığı yapanların, bu gayretleri, sonuçta egemen sınıfların sömürü de-ğirmenlerine su taşımaktan öte bir anlam teşkil etmeyecektir. İlerici bir aydının tarihsel görevi, böyle «şaşkın bir saka» olmak değil; tersine «kalkınma», «sanayileşme», «döviz darboğazından kurtulma» gibi burjuva - ideolojik kavramların oluşturduğu sorunsaldan çıkarak, emekçi halkların içinde buldukları sömürü ve bağımlılık ilişkileri gerçeğini açıklamaya yönelik çaba göstermesidir. (*)

(*) TİB olarak, mevcut deneyimlerin ve Türkiye somutunun, sunulan bu perspektifle, ayrıntılı bir çözümlemeye tabi tutulması gerektiği inancındayız.

BİR AÇIKLAMA

Geçen ay bültenimizde yayınlanan «Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Emperyalizmin Son Uyarıları» adlı yazıda (Sayfa 13) yer alan «Çokuluslu Şirketler Komitesi» bölümünde yaptığımız değerlendirmeyi yeniden gözden geçirme gereğini duyduk.

Bu bölümde yazılanlardan çokuluslu şirketler ile emperyalizmin çıkarlarının birbirleriyle çeliştiği gibi bir izlenim edinilebilir. Gerçekte böyle bir olgunun olması düşünülemez. Çünkü çokuluslu şirketler, sermayenin uluslararasılaşması süreciyle birlikte ortaya çıkmışlar-

dır. Çokuluslu şirketler bu yüzden emperyalizmin dışında ondan bağımsız olarak varlık bulan kurumlar değildir.

Çokuluslu şirketlerin amacı tekel karını en yüksek düzeye ulaştırmaktır. Bu yüzden her çokuluslu şirket yalnızca kendi sermaye birikimi sürecinin gereklerini yerine getirmeye çalışır. Bu ise çokuluslu şirketlerin kendi aralarında çelişkiler doğurabilir. Bu çelişkilerin tüevleri olarak da gerek metropol ulusal devletleri arasında, gerekse metropol devletle çokuluslu şirket arasında çelişkiler ortaya çıkabilir. Bu çelişkiler tek tek metropol toplumsal formasyonlarının yeniden üretimini olduğu kadar, emperyalist-kapitalist sistemin bütünsel olarak yeniden üretimini de zorlayacak kerteye ulaşabilir.

Sözünü ettiğimiz bu komite veya benzerleri çelişkilerin sistemin işleyişini tehdit eder düzeye varmasını önlemek için oluşturulmuş ve buna uyarlı politikaların yürütücüsü durumundadırlar.

Nitekim OECD bünyesinde kurulan «Çokuluslu Şirketler Komitesi» de bu amaç doğrultusunda işlevini yerine getirmektedir. Çokuluslu şirketlerin faaliyetlerini izleyerek bunların, emperyalist-kapitalist sistemin uyumunu sarsar hale gelmelerini önleyici tedbirleri araştırıp, bunları raporlar halinde sunmakla yükümlüdür.

Yazıda, OECD'nin Çokuluslu Şirketler Komitesi'nin Şubat 1977'de yayınladığı rapordan yapılan alıntıyı yukarıda sunduğumuz bakış açısıyla değerlendirmek yerinde olacaktır.

RESİMLİ EĞİTİM DİZİLERİ

- EMPERYALİZM (çıktı)
- PAHALILIK (çıkıyor)

YAKINDA ÇIKIYOR

TİB YAYINLARI No : 23

Aylık Bültenden

SEÇME YAZILAR 2

CHP Hükümeti ve Son Siyasal Gelişmeler/Ecevit Hükümetinin Ekonomik Uygulamaları Üzerine/Vergilerdeki Düzenlemeler Üzerine/«Devletçe İşletilecek Madenler Hakkında Kanun Tasarısı» Üzerine Görüşler/Kapitalist İşletmelerde Yönetim, «Yöneticiler» ve İşçi Sınıfı/«Toplumsal Anlaşma» ve «İşçinin Yönetime Katılması» Üzerine/«Alternatif Yönetim Kurumları» İşyeri Komiteleri ve Yeraltı Maden-İş/Dördüncü Plan Stratejisi ve Ecevit Hükümeti Üzerine.

TİB YAYINLARI No. : 21

**TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL GELİŞME VE
SİYASAL BUNALIM**

Doğu ERGİL

- Devlet ve Sınıflar İlişkisi ● Cumhuriyet Döneminde
- 1950 Sonrasında Emperyalizmle İlişkiler ve Devlet
- Türkiye'de Sınıfların Örgütlenme Düzeyi ● Parla-
mento'nun Sınıfsal Yapısı ● Siyasi Bunalımın Kaynağı.

GÖN :

**TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ
AYLIK BÜLTENİ**

**KARANFİL SOK. 14/10
KIZILAY - ANKARA**

Fiyatı : 10 T.L.

TÜSTAV